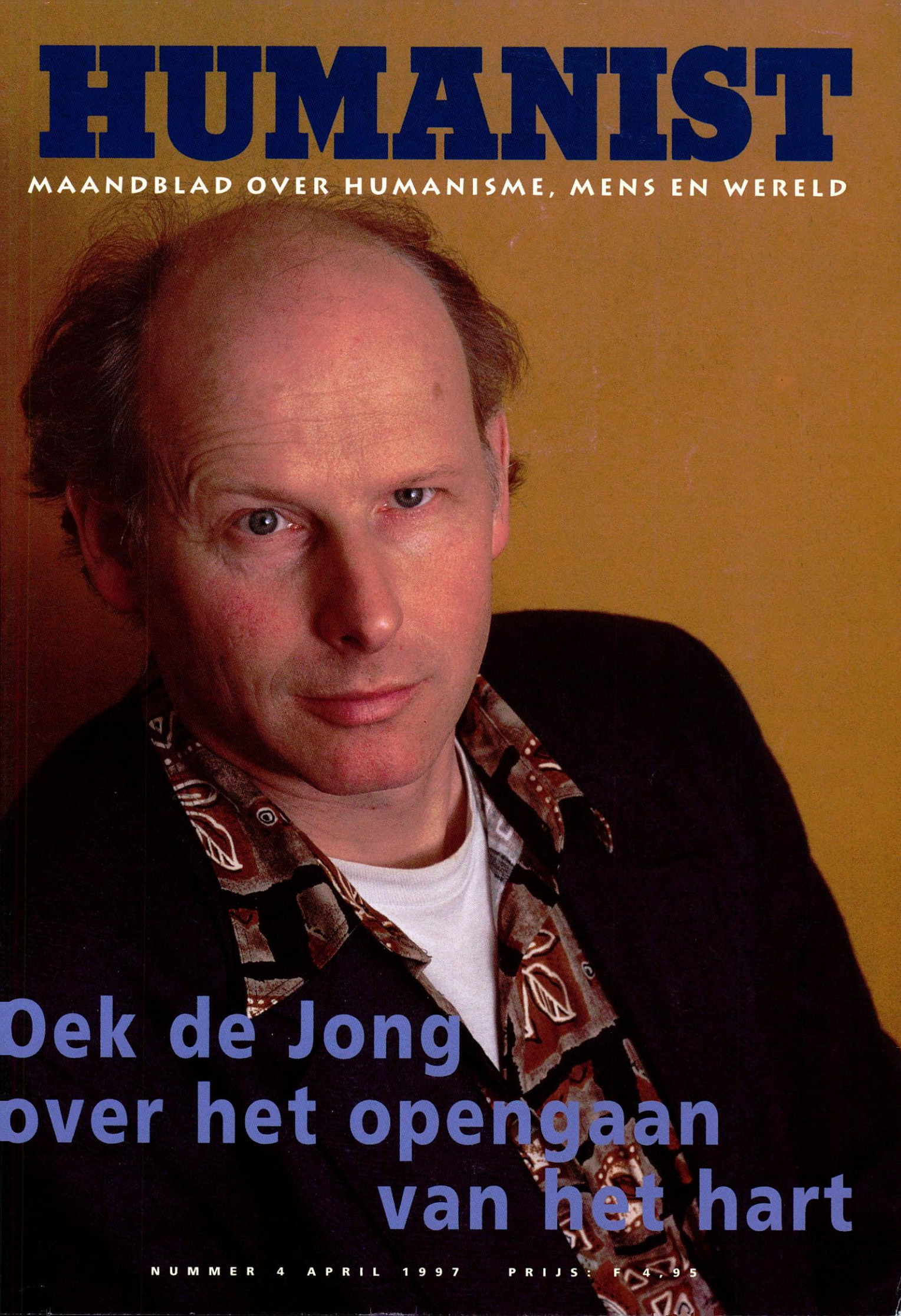

HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

A close-up portrait of a middle-aged man with thinning brown hair and light blue eyes. He is looking directly at the camera with a slight, neutral expression. He is wearing a dark jacket over a patterned shirt with a brown, white, and black geometric design, and a white t-shirt underneath. The background is a solid, warm-toned wall.

Dek de Jong
over het opengaan
van het hart

NUMMER 4 APRIL 1997

PRIJS: F 4,95

Ter kennismaking: 3 nummers voor slechts één tientje!

U bent een actieve 50-plusser?

Dan is **Plus** hét maandblad voor u! Plus brengt elke maand ruim 100 pagina's met

- + actuele informatie over gezondheid en conditie
- + ideeën voor uitstapjes dichtbij en ver weg
- + sprankelende reisreportages
- + degelijke financiële, fiscale en juridische adviezen waar iedereen profijt van heeft
- + diepgaande interviews met bekende en minder bekende persoonlijkheden die werkelijk iets te zeggen hebben
- + uitgebreide rubrieken over cultuur en vrijetijdsbesteding
- + warm geschreven en herkenbare artikelen over relaties
- + extra voordelen, zoals kortingen op evenementen, theatervoorstellingen, reizen boeken, tentoonstellingen, CD's enz.

Neem nu een proefabonnement. U zult zien dat **Plus** u vele tips en voordelen biedt.

Wij geven u een korting van maar liefst 50% op de winkelprijs!

Bel nu gratis 0800-022.71.00 of stuur de bon op.

Ja, ik wil graag een proefabonnement op Plus.

Stuur mij geheel vrijblijvend de komende 3 maanden het magazine Plus. Ik geniet een korting van 50% op de winkelprijs en betaal slechts f 10,-.

Naam _____ M / V

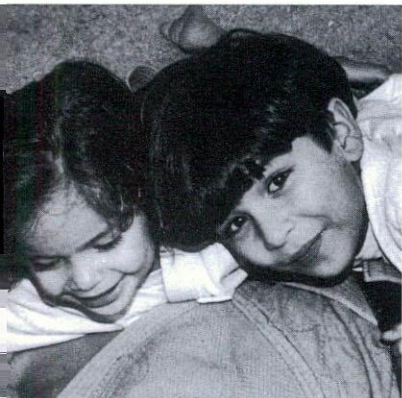
Straat _____ nr _____

Postcode _____ Plaats _____

(Ik stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar Plus, Antwoordnummer 530, 1400 BV Bussum.)

in dit nummer

Vader is altijd ver weg gebleven

De eerste generatie gastarbeiders dacht na een paar jaar hard werken naar het moederland terug te keren. Toen deze mannen uiteindelijk toch moesten besluiten om vrouw en kinderen naar Nederland te halen, hadden hun oudste kinderen inmiddels een jeugd zonder vader achter de rug. Dat leidde tot soms onoverkomelijke problemen. "Door mijn vader heb ik het niet verder kunnen schoppen dan schoonmaker."

PAGINA **6**

Terugtrekken in de bossen?

In de fantasieën van 'ecologische utopisten' gaan geluk en soberheid hand in hand. Volgens kenner Marius de Geus kunnen deze utopieën werken als een kompas bij het denken over milieuproblemen. Heeft hij gelijk? De Humanist testte het uit op twee deelnemers aan de 'Schiphol-dialogo'.

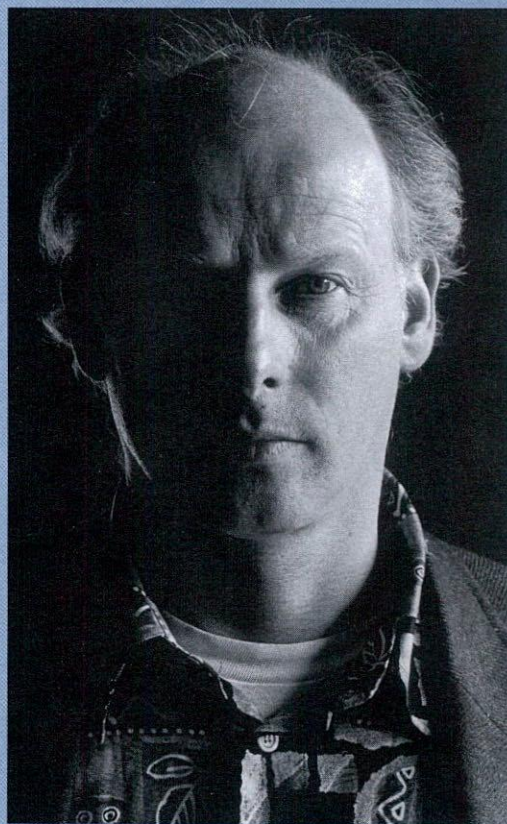
PAGINA **10**

Oud worden in je eigen wereld

Kunstenaars, Chinezen, vegetariërs en humanisten: allen kunnen op hun oude dag naar een 'eigen' verzorgings-tehuis of woonvoorziening. De bewoners stellen een verblijf tussen gelijken op prijs. Maar de speciale voorzieningen staan onder druk. Ze zijn duur en zouden de integratie belemmeren. Een reportage.

PAGINA **20**

Het verbond tussen hoofd en hart

Schrijver Oek de Jong is de intellectueel die in de aarde wroet. De man die is gegrepen door de duisternis en gewelddadigheid van Caravaggio én door de lichtwereld en harmonie van Vermeer. "Het zijn uitersten die ik ook in mijn innerlijke wereld ken en waarmee ik in contact wil zijn." Een gesprek over religie, mystiek en pijnlijke kritieken.

PAGINA **14**

EN VERDER

Marian Verkerk	5
De Moors pleidooi voor stilte	23
Idealen aan het werk	24
Radio en televisie	26
Wezen en boefjes in Arnhem	27
HV-nieuws	28
Colofon/Cryptogram	30

Uw brief is van harte welkom. Maar schrijft u zo kort en bondig mogelijk (maximaal 200 woorden). De redactie behoudt zich het recht voor uw brief in te korten of niet te plaatsen.

Moeder Teresa

N.a.v. het artikel 'Moeite met Moeder Teresa' in het maartnummer moet mij van het hart dat ik persoonlijk meer moeite heb met deze wijze van benadering van het 'dilemma rond liefdadigheid' dan met de wijze waarop Moeder Teresa en haar medewerkers dit probleem aanpakken. Uit de inleiding blijkt overigens al heel duidelijk dat de schrijfster niet was voorbereid op de te verwachten confrontatie met de ellende daar. Anders zou zij niet als "een cake uit de bakvorm zijn gevallen". Wie het werk van mdr. Teresa wil beoordelen, zal zich eerst moeten oriënteren op de opvoeding van een jonge non in het begin van deze eeuw in het onderontwikkelde Albanië. Wat mij betreft zijn de uitspraken over de invloed van overbevolking en postkoloniaal liberalisme en over de vergelijking van hetgeen de helpsters daar daadwerkelijk doen tegenover de betrokkenheid van de westerse consument bij armoede en ellende heel wat reëler. En de uitspraak van ene Christopher over "een vermoed onnozel vrouwtje" als promotor van de Vaticaanse politiek vind ik zonder meer een slag onder de gordel. Als wij bezwaren hebben tegen de wijze waarop met de opgenomen mensen wordt omgegaan, moeten wij nogmaals aan haar opvoeding en aan de omstandigheden daar denken, waar koeien heilig worden verklaard maar mensen mogen creperen. En mogen wij zeker ook niet de invloed van een eeuw bestaand, mensonteerend, kastenstelsel vergeten. Wie al deze zaken over het hoofd ziet en blijkbaar geheel onvoorbereid naar India reist om even over Moeder Teresa

te oordelen, kan maar beter thuis blijven. Klaag dan liever die instanties aan die overal ter wereld deze mensonterende toestanden laten voortbestaan.

Piet Blauw, Hoorn

Elfstedentocht (1)

Ik ben heel kwaad op Karin Anema en op de redactie van de Humanist. De vanzelfsprekendheid waarmee het kennelijk gewoon wordt gevonden spelregels te breken, anderen daarmee te duperen, net te doen alsof er geen anderen zijn, valt mij zeer zwaar op de maag. Ik vind het ongehoord. Braaf heb ik als lid van de Elfstedenvereeniging met nr. 21.953 mijn late (eigenlijk te late) startmoment afgewacht. Om 9.45 uur stond ik 4 januari jl. op het ijs en met mij dat hele duizendtal domoren (en nog een duizendtal na mij). Deze dame, die zo'n last heeft van die onafwendbare elfstedenkoorts, start als zwartrijdster - met een door haarzelf oranje geverfde band om haar arm! - met de heroïsche tocht, op een tijdstip dat háár goeddunkt! Daarmee de mensen die op dat tijdstip mógen rijden, doodleuk voor de voeten rijdend. En daarmee de rest die wacht finaal voor idioot zet! Ze voelt zich bezwaard, maar duidelijk niet heel erg, zelfs zo weinig dat ze het stukje dat ze erover heeft geschreven niet binnen de familiekring houdt, maar ter plaatsing aanbiedt aan de redactie van de Humanist, die al dat 'ferme' optreden ook nog honoreert. Ik noem het van beiden een voorbeeld van vervuild ethisch normbesef. En ik vind het niet aangenaam daarmee geconfronteerd te worden in de Humanist. Gelukkig is ze flink op d'r

gezicht gegaan. Gerechtigheid? Een hogere macht? Toch nog voorzienigheid? **Yolanda de Muijnck-Willemsse, Nuenen**

Elfstedentocht (2)

In het februarinummer schreef Karin Anema zeer onderhoudend over haar ervaringen bij de elfstedentocht. Er was echter één ding dat mij stoorde: iedereen wist dat veel illegale schaatsers de veiligheid van anderen (en zichzelf) in gevaar zouden kunnen brengen. Wie illegaal reed, had dus wel iets uit te leggen. Anema echter spreekt wel over haar angst om betrapt te worden als zwartrijder, maar zegt geen woord over waarom ze illegaal reed. In een blad als de Humanist, waarin steeds over normen en waarden gesproken wordt, had haar motief voor het zwartrijden niet mogen ontbreken.

J. de Boer, Laren

Mattheus-Passion

Er zijn nogal wat ongelovigen die zich een- à tweemaal per jaar bekeren tot God. Slechts voor een paar uurtjes, om daarna weer terug te vallen in alledaags heidendom. Binnenkort is het weer zover, dan raken christenen en niet-christenen in de ban van Bachs Mattheus-Passion, een werk met meer religiositeit en vroomheid dan een heel jaar EO-televisie bij elkaar. Wat brengt al die verstokte atheïsten tot dit jaarlijks terugkerende religieuze dagjestoerisme? Natuurlijk is de prachtige muziek de voornaamste reden, maar de populariteit van het muzikale lijdensverhaal is toch een wonderlijk fenomeen aangezien de luisteraar zich geen moment volledig over kan geven aan louter esthetische genoegens. Je

kunt er niet onderuitgezaakt en vrijblijvend van genieten en de boodschap voor lief nemen. Daarvoor is de Mattheus teveel een daad van geloof, of liever gezegd een religieuze ervaring, waaraan de luisteraar zich niet kan onttrekken. Of is het de romantiek van het pure, naïeve en onvoorwaardelijke geloof waartoe wij zelf niet meer in staat zijn? Maar de westerse mens is blijkbaar nog voldoende erfelijk belast met christelijke genen om een middagje te genieten en zachtjes mee te neuriën. Voor een paar uur worden ook wij, heidenen, vrome kerk-gangers en heel eventjes doorgrondend we de diepste geheimen van de protestantse geloofsbeleving. Heel even wordt er een zaadje van geloof in ons hart geplant en betreuren we dat we God dood verklaard hebben. Gelukkig is het slechts eenmaal per jaar Goede Vrijdag.

Bertil Huzen, Nijmegen

Pil van Drion

In het augustusnummer van vorig jaar vroegen wij in deze rubriek steun van HV-leden bij het oprichten van een stichting met als doel: 'wettelijke erkenning van een recht op zelfdoding en op de daartoe strekkende middelen'. Mede dankzij deze steun kon in oktober de Stichting Vrijwillig Leven worden opgericht. Primair aandachtsgebied van het bestuur is op dit moment het in samenwerking met de Adviesraad nader uitwerken van onze doelstelling en het verder uitbouwen van het draagvlak in de samenleving. Voor nadere informatie of steun kunt u zich richten tot ondergetekende via Postbus 76, 4153 ZH te Beesd.

R. Nieuwenhuis, secretaris/penningmeester S.V.L.

Rekenschap over kapitalisme

Is de markt heilig? Het wetenschappelijke tijdschrift van het humanisme, *Rekenschap*, wijdt zijn maartnummer aan deze vraag. Het tijdschrift, dat onlangs een nieuwe vormgeving kreeg, belicht het huidige kapitalistische systeem, de neo-liberale ideologie erachter én het verzet ertegen.

De publicatie van het pamflet *De nee-zeggings of de politieke gevolgen van het economisch liberalisme* van Thijs Wöltgens gaf een eerste impuls aan dit debat. Wöltgens schreef zijn pamflet uit boosheid over de oude en nieuwe armoede en uit onbegrip over het gemak waarmee wij Europeanen de verzorgingsstaat lijken prijs te geven.

Begin dit jaar schoof Jacques Wallage, Wöltgens opvolger als PvdA-fractieleider in de Tweede Kamer, meer naar Wöltgens positie op. Wallage schreef toen in *Trouw*: 'De markt lost de armoede niet op, de markt lost de schaarste niet op zolang we de prijs niet zichtbaar maken. De markt lost het structurele werkloosheidsprobleem niet op en de markt maakt buurten niet veilig.'

Wat de markt wél doet, vertellen twee sociologen en twee filosofen in deze *Rekenschap*. Sociologen Jan Berting en Douwe van Houten kijken naar de praktische gevolgen van het motto 'meer markt'. Filosofen Jack Vroman en Ewald Engelen beoordelen het marktdenken vooral op zijn innerlijke logica.

Verder in dit nummer artikelen over socioloog Zygmunt Bauman en wetenschapsocioloog Thomas Kuhn.

U kunt dit nummer van Rekenschap bestellen door f 17,50 over te maken op giro 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Amsterdam, onder vermelding van 'Rekenschap maart 1997'. Een jaarabonnement (vier nummers) kost f 55,- (voor niet-leden HV f 60,-, studenten f 50,-). Schrijven naar: Humanistisch Verbond, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam.

Bellen kan ook: tel. 020 - 521 9000.

Column

Marian Verkerk

Emancipatie?

Internationale vrouwendag 1997. In een zaal in Utrecht houdt de man een pleidooi voor 'nieuwetijds vaderschap'. Zijn publiek bestaat merendeels uit vrouwen. Ze luisteren geduldig naar zijn verhaal. "Ik heb als vader recht om een halve dag in de week met mijn kind bezig te zijn", vertelt hij. "Ik wil hem knuffelen en leuke dingen met hem doen. En ik wil die tijd met hem doorbrengen zonder dat mijn vrouw daarbij is." Want, zo legt hij omstandig uit, vrouwen zijn tot nu toe de baas in huis. Je ziet het al voor je: 'Laat mij dat maar even doen', waarna hij onhandig een luier verschoont. Hoewel? Het was nogal opvallend dat hij vooral sprak over het delen van warmte en liefde met zijn zoon. Niets over het leven van alledag, waarin het vocabulaire van verzorgers vaak gereduceerd wordt tot: 'Kom hier', 'doe dat niet', en 'blijf af'. Niets over het schoonmaken van de wc, het op een hip en een drip boodschappen doen en de dag is al weer voorbij. Verzorgen moet vooral leuk blijven.

De Emancipatieraad bestaat per 1 mei aanstaande niet meer. Is dat erg? De ironie wil dat vrouwen de arbeidsmarkt massaal betreden, Emancipatieraad of niet. Er zijn immers dringende sociaal-economische redenen voor: weduwen en bijstandsmoeders zijn door de strengere regels genoodzaakt betaalde arbeid te zoeken; vanwege ingrepen in de kinderbijslag is het moederschap van grote gezinnen financieel niet meer aantrekkelijk en de sociale zekerheid dreigt straks onbe-

FOTO: SPEER FOTOGRAFIE

taalbaar te worden als niet méér mensen een betaalde baan hebben. Emancipatie is een economische noodzaak geworden. Maar zijn vrouwen hiermee geholpen? Het blijkt dat vrouwen nog steeds niet op voet van gelijkheid met mannen hun betaalde en onbetaalde arbeid vervullen. Vooral vrouwen zien zich voor de taak gesteld arbeid en zorg te combineren.

Emancipatie is meer dan toegang geven tot de betaalde arbeidsmarkt. Het gaat om een andere oriëntatie op (samen)leven. Alleen een samenleving waarin daadwerkelijk een andere opvatting heerst over tijdsbesteding en de combinatie van arbeid, zorg en vrije tijd in de verschillende fasen van het leven zal soelaas bieden. Nieuwetijds vaderschap? Mag het ook een onsje meer zijn?

Marian Verkerk is voorzitter van het Humanistisch Verbond.

Verhuizing Landelijk Bureau HV

Na meer dan 50 jaar is het Humanistisch Verbond per 1 april niet meer gehuisvest in Utrecht. Vanaf heden vindt u het Landelijk Bureau in Amsterdam. Let u hier s.v.p. goed op als u, schriftelijk of telefonisch, contact

opneemt met het HV of met de redactie van de Humanist. Het adres in het colofon van alle voorgaande Humanisten klopt dus niet meer!

Het nieuwe adres:
Humanistisch Verbond
Sarphatikade 13
Postbus 75490
1070 AL Amsterdam
tel. 020 - 5219000, fax 020 - 5219080

Allochtone jongeren over de band met hun vader

Toen Nederland in de jaren zeventig gastarbeiders ronselde in Turkije en Marokko, lieten deze mannen hun vrouw en kinderen achter in hun geboortedorp. Vader zou immers geld verdienen en binnen een paar jaar weer terug zijn. Het liep anders; uiteindelijk hebben de meeste vaders hun gezin over laten komen. Vaak begonnen de problemen toen pas echt. Vader droeg opeens verantwoordelijkheden voor bijna-pubers die hij nauwelijks kende en de kinderen moesten het gezag accepteren van een vreemde man. In de ogen van veel van deze kinderen is het nooit meer goed gekomen. De gevoelens van een 'tussengeneratie'.

DOOR ERDAL BALCI

Vader is altijd ver

Weg gebleven

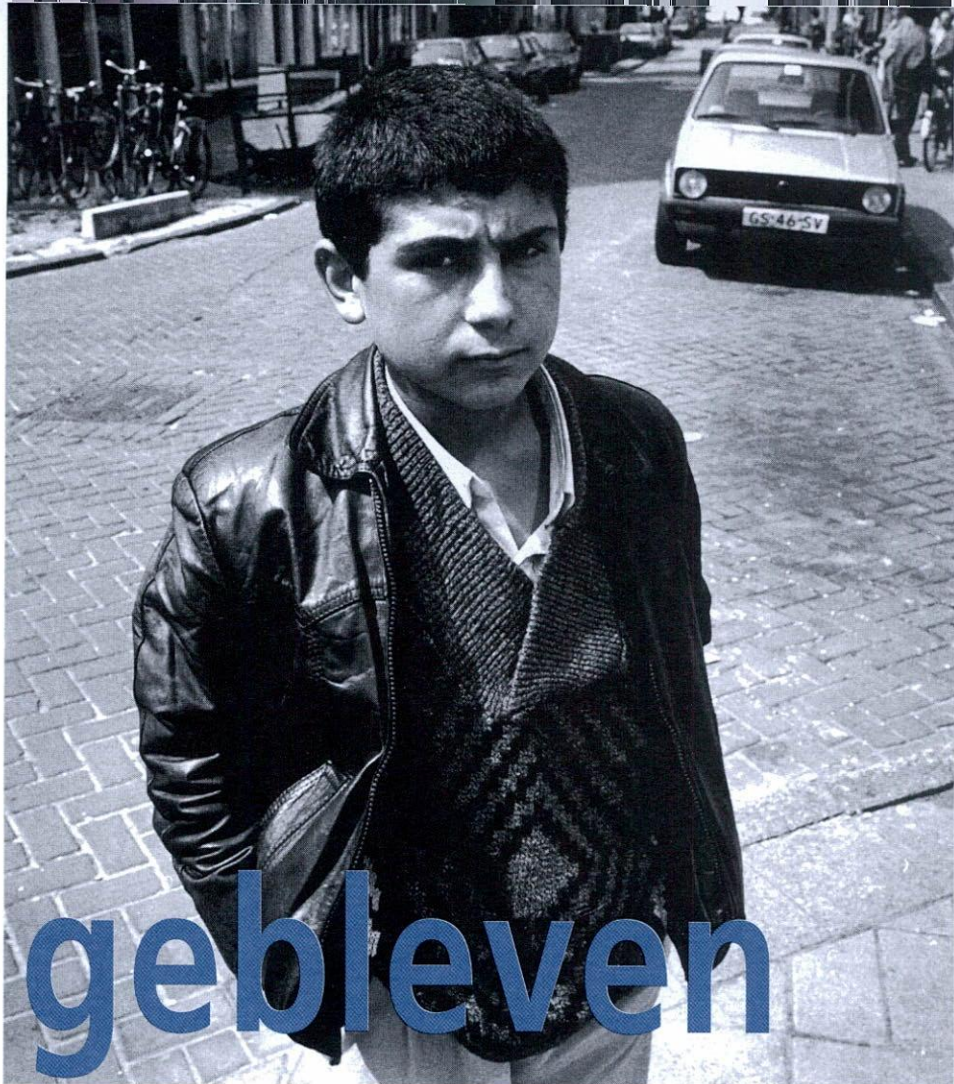

FOTO: TON HENDRIKS/HH

"Mijn vader zei nooit iets, maar hij hield mijn hand vast als we naar Ajax gingen en dat voelde wel echt. Mijn vader was mijn held", zegt journalist Jan Meng in het boek *Nooit genoeg: volwassen kinderen over de rol van hun vader* van Ingeborg van Teeseling. Uit dat boek blijkt dat vaders een enorme invloed op het leven van een kind kunnen hebben. Vaders kunnen teleurstellen, vaders kunnen een held zijn. En vaders kunnen in den vreemde zwoeven voor de toekomst van hun kinderen.

De eerste generatie gastarbeiders heeft lang de illusie gekoesterd om na een paar jaar hard werken voorgoed naar het moederland terug te keren. Toen zij uiteindelijk toch moesten besluiten om vrouw en kinderen over te laten komen naar Nederland, hadden hun oudste kinderen inmiddels een jeugd zonder vader achter de rug.

Metin, de oudste van vier kinderen, haalt vroege herinneringen aan zijn vader voor zijn geestesoog. Hij neemt een trek van zijn sigaret, frons de wenkbrauwen en komt los: "Vader kwam elk jaar vier weken op vakantie. Zijn bezoeken aan het Turkse stadje waar we woonden, waren voor hem voornamelijk een gelegenheid om te pronken met zijn geld en het huis dat hij liet bouwen. En wij pronkten met onze

nieuwe kleren uit Europa en de chocolade die hij voor ons kocht.

Ik weet nog dat ik een keer in een weide in alle eenzaamheid lag te janken toen vader weer eens op de bus was gestapt richting Europa. Ik was een jaar of negen. Misschien hilde ik om de relatie die werd verbroken terwijl ze aan het opbloeien was. Opeens voelde ik een zware hand op mijn schouder: een verre buur die toevallig langsleiep. Hij vroeg me waarom ik hilde en troostte me. Mijn tranen heeft hij afgedroogd en hij heeft me op het hart gedrukt dat mijn vader 'al' over een jaar weer terug zou keren. De liefde die ik toen voor die man heb gevoeld, heb ik nooit voor mijn vader gevoeld."

Ongelukje

Vader was altijd ver weg. Zo nu en dan kwam er misschien een brief van hem die vol stond met groeten aan familie en kennissen. Een mens went aan alles, dus ook aan een vader die er niet is. De kinderen van de gastarbeiders zochten instinctief nieuwe vaderfiguren die het gemis van echte vaders moesten verlichten. De opa's, de omen, de oudere broers. En vooral de moeders, die twee rollen vervulden; die van moeder én vader.

Ook Metins vaderfiguur was zijn moeder. Tegelijk met zijn Turkse thee be-

Wij pronkten met de nieuwe kleren uit Europa die vader voor ons kocht

gint hij aan een nieuwe herinnering: "Bij het voetballen had ik mijn arm gebroken. Ik ging op mijn moeders schoot liggen en zei dat ik pijn had. Toen ik mijn ongelukje had opgebiecht, tilde mijn moeder mij op haar rug en liep, dwars langs het ziekenhuis met de slechte naam, naar een dorp vijf kilometer verderop. Daar woonde een oude vrouw die gebroken ledematen kon genezen. Mijn arm werd gezet, ik krijste en mijn moeder hilde. Over een week zou mijn vader weer op vakantie komen. Toen ik op bed lag bij te komen van de pijn, zei ik dat mijn vader onmiddellijk bij zijn aankomst te horen moest krijgen dat mijn arm was gebroken, zodat hij niet per ongeluk op mijn arm zou gaan zitten. Dat was het enige wat me aan zijn bezoek interesseerde."

Begin jaren tachtig moesten Metin en duizenden andere kinderen hun geko-

zen vaderfiguren opgeven voor hun echte vaders. De trend van gezinshereniging won in Nederland namelijk snel terrein; de kinderen woonden weer met vader in één huis. Al snel bleek dat ze eigenlijk met een vreemde man zaten opgescheept. Omgekeerd hadden de vaders te maken met kinderen die ze niet eens zo goed kenden. De conflicten tussen vaders en kinderen groeiden met de dag.

Vader Kemal Ozturk over de onenigheden met zijn zoon Ismail in die periode: "Toen Ismail naar Nederland kwam, was hij twaalf jaar. Op school pakte hij de draad snel op. Ik wilde ook dolgraag dat hij het goed zou doen op school en niet in de fabriek zou eindigen zoals ik. Toen hij in de vierde klas van de havo zat, kwam hij een keer op een doordeweekse dag 's nachts om twee uur thuis. Ik had geen oog dicht gedaan. Ik wachtte hem op aan het begin van de straat. Hij zag dat ik daar stond en probeerde mij te ontwijken. Ik heb hem een paar klappen gegeven, ja. Alleen voor zijn eigen best-

wil. Of ik hetzelfde met mijn jongere zoon zou doen? Die heb ik nooit geslagen en ik hoop dat dat ook nooit hoeft. Soms schreeuwde Ismail tegen mij dat ik jaloers op hem was. Hij dacht dat ik niet wilde dat hij succes had. Maar ik blaakte van trots toen hij zijn diploma had gehaald. Nee, ik heb hem niet gezegd dat ik trots op hem was."

Zijn zoon over diezelfde nacht: "Op straat kwam ik een meisje tegen dat ik spontaan heb aangesproken. Ze gaf antwoord en we gingen wat wandelen. Het klikte tussen ons. In een park hebben we elkaar tot diep in de nacht gezond en gestreeld. Het was de eerste keer voor mij. Naar huis gaan kwam niet eens bij mij op. Die mooie ervaring heb ik afgesloten met een paar harde klappen van mijn vader. Toen ik in bed lag, heb ik misschien wel honderd keer 'ik haat jou papa' gezeurd."

Lieve dochter

De vaders namen een andere opvoedkundige houding aan tegenover de kinderen die ze in Nederland kregen. Dat

concludeert Sevnur Demiralay, psycholoog bij de Riagg in de Rotterdamse wijk Feyenoord. Vorig jaar behandelde zij acht jongeren uit wat zij 'de tussengeneratie' noemt: jongeren die als elf- of twaalfjarige naar Nederland zijn gekomen en hier hun school hebben afgemaakt.

Volgens haar zijn de leden van deze tussengeneratie verbitterd over het contact met hun vader. Deze kinderen zijn in haar ogen slachtoffer geworden van de financiële ambities van de vaders. 'Nu we hier toch met de hele familie zijn, kunnen we met zijn allen veel geld verdienen en dat geld snel in Turkije of Marokko in huizen investeren', redeneerden de vaders.

Dus moesten de kinderen hier aan het werk. Hun lonen zelf houden, of een deel ervan, was een groot taboe. Zoiets vroeg je niet aan je vader. "Mijn patiënten vertelden dat hun kleine broertjes en zusjes hun geld wel zelf mochten houden. Ze groeiden veel vrijer op en kregen ook meer liefde van hun vader dan de kinderen van de tussengenera-

FOTO: BERT SPIERTZ

een rotzooi en je hebt nooit aandacht voor ons gehad', zegt hij tegen hem."

Koffiehuis

Bij sommigen verbetert de relatie na verloop van tijd enigszins. De vader van de dochter die niet meer op schoot past, wil het dolgraag nog goed maken. Zij praten tenminste nog met elkaar. Voor Said en zijn vader zit dat er niet meer in. Said's vader is een gezellige prater in gezelschap, maar klapt dicht zodra Said erbij komt zitten. Hij deinst er namelijk nooit voor terug om zijn vader te pakken op diens uitspraken. 'Een maand geleden zei je iets anders dan nu. Is dat niet wat tegenstrijdig?', is een veel voorkomende opmerking van Said aan het adres van zijn vader. Said was vijftien toen hij naar Nederland kwam. Zijn vader runde een koffiehuis in Amsterdam. En waarom zou hij geld betalen aan een hulpje in het koffiehuis nu Said er was? Said bracht zijn tijd voornamelijk door in het rokerige koffiehuis. In Marokko had hij een gelukkig en zorgeloos leventje geleid, met opa als hoofd van het gezin. In Nederland begon hij al snel genoeg te krijgen van het vele uren thee rondbrengen

Hij vertelt zijn verhaal aan de zijlijn van een voetbalveld, waar zijn zesjarige zoon met elf andere jongens als een bij achter de bal zwermt. "Die heb je, Miloud", schreeuwt Said. De jongen hoort de aanmoediging van zijn vader, breekt zijn eigen snelheidsrecord en slaagt er in om de bal te trappen. Said: "Hij zit ook op zwemmen. Zijn B-diploma heeft hij onlangs gehaald. Karate, dat is zijn nieuwe interesse. Daar laat ik hem ook inschrijven. Gelukkig kunnen we dat allemaal betalen omdat mijn vrouw ook werkt. Zolang we genoeg geld hebben zal mijn zoon niets tekort komen. Ik hou van die jongen. Hij mag geen liefde tekort komen. Ik weet hoe het is om geen liefde te krijgen van je vader."

Met de jaren kregen de vaders in de gaten dat het was misgegaan tussen hen en de kinderen. Toen begonnen ze te morren. De meeste jongeren vertellen dat hun vader begon te klagen omdat de kinderen met hun problemen altijd naar hun moeder gingen. "Mijn zoon, waarom praat je toch nooit met mij", vroeg mijn vader mij toen ik al twintig was", zegt Metin, de jongen die klap-

Hoe kan ik praten met iemand die ik al die tijd als een buitenstaander heb beschouwd?

tie. De meisjes uit die groep trouwden snel, met het idee dat ze de liefde die hun vader hen niet gaf wel van hun echtgenoot zouden krijgen. Die echtgenoot, overgehaald uit het moederland, had echter geen behoefte aan een kinderlijk meisje, maar aan een volwassen vrouw. Dus ging het ook daar fout. Laatst vertelde een van de meisjes me dat ze tegen haar vader had gezegd: 'Pa, ik heb altijd gewild dat je mij op schoot nam, zoals je bij mijn zusje deed'. Haar vader antwoordde: 'Mijn lieve dochter, laat je benen eraf halen, dan pas je op mijn schoot'."

Volgens Demiralay ging er ook veel mis doordat de vaders ineens hun leven moesten veranderen. Ze werden met een verantwoordelijkheidsgevoel opgezadeld dat ze na zoveel jaren alleen wonen niet aan konden. "Sommige vaders werden agressief en sloegen hun kinderen. Een patiënt van mij die gokverslaafde is, heeft een vader die hem van zijn verslaving wil af praten. Maar de jongen vindt dat hij geen recht van spreken heeft. 'Je eigen leven was ook

aan klanten. De druppel die de emmer deed overlopen viel een jaar na zijn aankomst. In het koffiehuis zat een vriend van zijn vader opschepperig te vertellen hoe hij een dag eerder met de vader van Said naar de hoeren was geweest.

's Nachts reed Said met zijn vader naar huis. De zestienjarige jongen verbrak de stilte met de vraag: 'Waar was je gister nacht?' Zonder op antwoord te wachten vervolgde Said: 'Ik heb een jaar voor je gewerkt. Ik wil morgen mijn geld hebben, ik ga naar Marokko.' De ruzie die daarop losbrak resulteerde in een hevige trap op het rempe dal. 'Donder op', schreeuwde de vader en hij duwde Said uit de auto. "Ik heb twee uur lang rondjes gelopen in een park in de buurt. Toen kwam hij weer aanrijden. Mijn geld heeft hij nooit gegeven. Ik werk nu als schoonmaker. In Marokko heb ik het altijd goed gedaan op school. De komst naar Nederland was een ramp voor mij. Door mijn vader heb ik het niet verder kunnen schoppen dan schoonmaker", zegt Said.

pen kreeg op de avond van zijn eerste zoen. "Maar hoe kan ik praten met iemand die ik al die tijd als een buitenstaander heb beschouwd? Ik weet nog heel goed dat ik de eerste ochtend dat ik in Nederland was naar de slaapkamer van mijn ouders wilde gaan. Toen ik merkte dat de deur op slot was, schreeuwde ik: 'Laat mijn moeder met rust. Jij ligt te neuken met mijn moeder. Ik zal het jou betaald zetten'. Mijn vader heeft mij nooit het gevoel kunnen geven dat hij bij ons hoorde. Misschien hou ik wel van hem, maar op een andere manier dan dat ik van mijn moeder hou. Misschien is het geen houden van, maar dankbaarheid omdat hij al die jaren voor ons heeft gewerkt.

Laatst zag ik hem naar de moskee gaan. Hij zag me niet. Ik keek minutenlang naar zijn kromme rug en zijn trage stapjes en dacht bij mezelf: 'Pa, ik hou van je'. Ik kreeg zelfs bijna tranen in mijn ogen. Maar dat 'pa, ik hou van je' zal ik nooit tegen hem zelf zeggen."

Terugtrekken in de bossen?

Ecologische fantasieën

Het milieudebat ontbeert verbeeldingskracht. Misschien kunnen onconventionele ideeën en prikkelende fantasieën over het goede leven ons inspireren, hoopt Marius de Geus. In *Ecologische utopieën* onderzoekt hij bestaande verbeeldingen van de ideale samenleving. Werelden waarin geluk en soberheid hand in hand gaan.

DOOR TANNY DOBBELAAR

over het goede leven

Word je gelukkig van milieubewust leven? Natuurlijk niet. Het keurig scheiden van afval en het reizen per openbaar vervoer brengt bij de meest mensen geen weldadig gevoel met zich mee. Milieubewust leven is zoiets als belasting betalen: het moet voor het algemeen belang. In *Ecologische utopieën* constateert Marius de Geus een groot gebrek aan verbeeldingskracht als het om milieuproblemen gaat. Korte termijndenken overheerst. Politici zien milieuproblemen vaak als een technische kwestie, waarvoor ze een oplossing willen die de economische groei niet schaadt. Angstvallig vermijden ze de vraag naar het goede leven - en dat is waar het volgens De Geus uiteindelijk om gaat. De verwarming een graadje lager zetten en af en toe de auto laten staan, zijn cosmetische maatregelen die een ecologische maatschappij echt niet dichterbij brengen. Het milieudebat heeft visionaire ideeën nodig die de huidige economische rat-race grondig ter discussie stellen, aldus De Geus. Alleen dan kunnen we keuzes maken die de kwaliteit van ons leven en onze omgeving verbeteren.

Hard ploeteren

Reden genoeg om denkers te raadplegen die hebben gefantaseerd over ideale manieren van leven: de utopisten. De Geus laat een aantal van hen aan het woord, waaronder Thomas More, Thoreau, Morris, Skinner en Callenbach. Al deze 'soberheidsdenkers' bekritisieren het idee dat materiële overvloed noodzakelijk is voor een gelukkig leven. Ze tonen zich bezorgd over de gevolgen van een eindeloze economische vooruitgang - met vervuilde steden en uitputting van de natuur als gevolg. Harmonieuze sociale relaties waarin mensen tevreden zijn met weinig. Genieten van de natuur en tijd hebben voor zelfontplooiing staan in hun fantasieën voorop. Neem de bekende Amerikaan Henry David Thoreau. Uit onvrede met de opkomende industrialisatie besluit hij in 1845 zich terug te trekken in de bossen, om daar een zo onafhankelijk mogelijk leven te gaan leiden. Thoreau is ervan overtuigd dat veel mensen gevangen zitten in een systeem van te hard ploeteren en te weinig vrije tijd. Ze weten niet meer wat

echt belangrijk is voor hun geluk en overschatten het belang van werk. Thoreau besluit zijn utopie zelf vorm te geven. In *Walden* doet hij verslag van zijn leven in een eigenhandig gebouwde boshut aan de oever van Walden, een klein meer nabij Boston. Daar leeft hij twee jaar lang met een minimum aan voorzieningen. Zijn hut en meubels maakt hij zelf; hij verbouwt zijn eigen gewassen en draagt zeer eenvoudige kleding. Zo ontdekt hij dat enkele weken per jaar werken voldoende is om alle uitgaven te bekostigen. De rest van zijn tijd brengt hij door met het bestuderen van de natuur, het maken van lange wandelingen, dagdromen bij de rivier en het lezen van filosofen.

Weerbaar

Tegenover dit strikt individualistische ideaal staan de utopieën van een sociaal paradijs. Zo leven mensen in de utopie van de Amerikaanse behaviorist Skinner (1904-1990) in collectieven waar iedereen slechts vier uur per dag werkt. Alle materialen worden hergebruikt. De economie is zelfvoorzienend, waardoor transport haast overbodig is. Machines nemen het geestdodende werk zo veel mogelijk uit handen. Zo hebben de bewoners meer tijd voor kunst, wetenschap en sport en andere vormen van zelfontplooiing. De kinderen worden collectief opgevoed in crèches waar gedragsdeskundigen hen kneden tot weerbare mensen. Ze leren bescheiden te zijn ten opzichte van de natuur en plezier te hebben in soberheid. Karaktertrekken die voor de utopie onwenselijk zijn, worden van jongs af aan de kop ingedrukt.

De bewoners van Skinners utopie vinden hun geluk in zelfontplooiing en aangenaam werk. Aldous Huxley (bekend vanwege zijn anti-utopie *Brave New World*) daarentegen laat de bewoners van zijn ideale eiland de voorrang geven aan spirituele behoeften. Door boeddhistische meditatie-technieken en onschuldige psychedelica streven de bewoners naar geestelijke bevrijding, waarbij ze een eerbiedige houding ontwikkelen ten opzichte van de natuur.

De Amerikaan Callenbach is de recentste utopist die De Geus aan het woord laat. In zijn in 1975 verschenen *Ecotopia* ontwerpt Callenbach een maatschappij die ecologisch volkomen stabiel is. Ecotopia plaatst hij in Noord-Amerika. De bevolking van Ecotopia heeft hier een eigen samenleving opgebouwd uit protest tegen de Amerikaanse verspillende manier van leven. De bewoners hebben vervuilende fabrieken gesloten, de afvalverwerking gereorganiseerd en de bio-

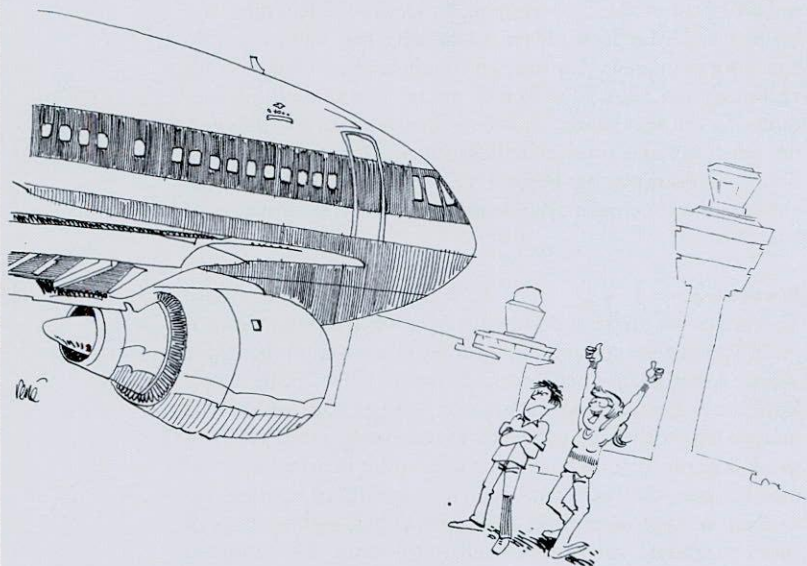
De meeste mensen zitten gevangen in een systeem van te hard ploeteren en te weinig vrije tijd

De wensdroom en de nachtmerrie

Ecologische utopieën kun je gebruiken als een kompas bij het nemen van concrete beslissingen, schrijft Marius de Geus. Bijvoorbeeld rond de kwestie over nut en noodzaak van een tweede luchthaven. De Humanist stelde drie 'utopische' vragen aan Thomas van Slobbe van Stichting Natuur en Milieu en J.P.Th Jansonius van ondernemersorganisatie VNO-NCW. Leveren utopische vragen ook utopische antwoorden op?

Leidt een tweede luchthaven tot een ecologisch stabiele maatschappij?

T. van Slobbe (Natuur en Milieu): "Op basis van de huidige kennis en expertise zeker niet. Zelfs als de luchthaven in zee komt, zorgt dat voor veel geluidhinder langs de kust. Dat leidt tot stress en slapeloosheid bij omwonenden. En dan heb je het grote probleem van de kerosine. Schiphol zorgt over enige jaren voor twaalf procent van de Nederlandse bijdrage aan het broeikas effect. Met een tweede luchthaven wordt dat 35 tot veertig procent. Duitsland, Noorwegen, Oostenrijk hebben vaak strengere milieuregels dan Nederland. Het is dus maar de vraag of al die vliegtuigen naar onze buurlanden gaan als wij geen extra luchthaven bouwen."

J.P. Th. Jansonius (VNO-NCW): "Wat is ecologisch stabiel? Als je eronder verstaat dat de milieuvervuiling niet verder toeneemt of zelfs vermindert en er méér economische activiteit komt, dan past een tweede luchthaven in een ecologisch stabiele maatschappij."

Geluidhinder is een lokaal probleem. Dat voorkom je door de luchthaven te plaatsen in een gebied waar geen of weinig mensen wonen - in zee of in de Markerwaard. De luchtvervuiling is een mondiaal probleem. Wij zeggen: als Nederland geen extra luchthaven krijgt, dan gaan de vliegtuigen naar Frankfurt, Londen of Brussel. Mondiaal gezien vermindert de luchtvervuiling er niet door."

Verbetert een tweede luchthaven de kwaliteit van ons leven?

Jansonius: "Ja, zonder enige twijfel. Een tweede luchthaven trekt veel zakelijke dienstverlening aan. Hoofdkwartieren van nationale en internationale ondernemingen willen dicht bij een *mainport* zitten. Het verbetert sowieso de kwaliteit van leven van mensen die aan het werk komen. En als het de kwaliteit van het leven van anderen niet benadeelt of zelfs verbetert, dan is dat een verbetering van de totale situatie."

Kijk, tegen de markt inroeien heeft geen zin. De luchtvaart groeit, dat is een autonome ontwikkeling. Als je andere mogelijkheden voor extra werkgelegenheid kan benutten, dan moet je dat óók doen. Maar de groei van de luchtvaart tegenhouden, dát is pas een wensdroom."

Van Slobbe: "Er is iets vreemds aan de hand. Het argument vóór de luchthaven is: dan genereren we meer geld en werkgelegenheid. Maar moet onze samenleving die toch een behoorlijke welvaart heeft, voortdurend meer en meer geld verdienen? Zelfs als dat ten koste van ons welzijn gaat? We moeten ook kijken naar het soort extra werk. Dat moet zinvol zijn en ecologisch verantwoord."

Hoe ziet Nederland eruit in het toekomstige millennium?

Van Slobbe: "We hebben voorstellen gedaan aan het kabinet. We zeggen: Neem een duurzame economie serieus. Werk aan een omschakeling naar biologische landbouw, investeer in de ontwikkeling van zonne-energie."

Er is 120 miljard gulden vrijgemaakt voor de versterking van de economische structuur. Dat is een hoop geld en daar krijg je dit soort rare plannen van als een tweede luchthaven. Maar je kunt ook investeren in schone sectoren: in onderwijs, zorg, kennistechnologie. Het kabinet zet zijn geld nog steeds in op een oud concept, dat van Nederland distributieland. Wij vinden dat we moeten werken aan een moderne maatschappij met een duurzame economie, met ruimte voor ondernemingsgeest, vriendschap, rust en creativiteit."

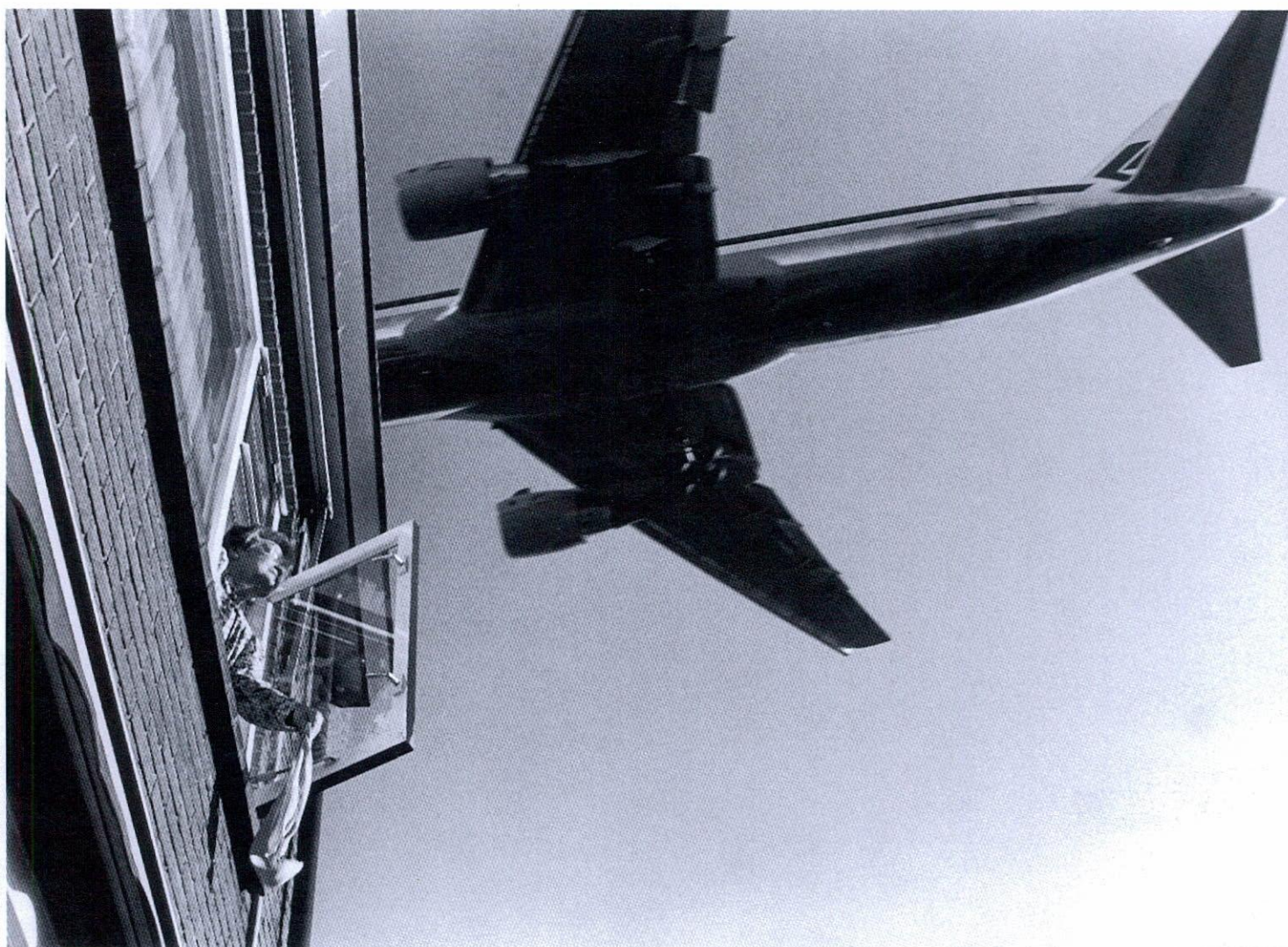
Jansonius: "Ik hoop dat iedereen een baan heeft, 's avonds na gedane arbeid tevreden thuis komt en een goed gebruik kan maken van vrije tijd. Dat het werk schoon is en er op een milieuvriendelijke wijze wordt geproduceerd. We moeten veel onderzoek doen naar schonere processen. Maar daarvoor hebben we een stevige economische basis nodig. Overal waar bedrijven in de problemen komen, wordt het eerst bezuinigd op het onderzoek."

Of Nederland in de toekomst distributieland blijft? Dat lijkt me wel. Distributie is een van onze sterkste punten."

De Humanist vroeg Marius de Geus of hij de door hem voorspelde sturende werking van 'utopische' vragen herkent in de reacties van de twee heren. Dit is zijn antwoord:

"Van Slobbe bevestigt mijn stelling dat ecologische utopieën sturing kunnen geven aan milieuvragen. Anders dan Jansonius redeneert hij feitelijk vanuit de centrale gedachte van ecologische utopisten. Die gedachte is: in hoeverre hebben bepaalde beleidskeuzes en politieke maatregelen onomkeerbare gevolgen voor de natuurlijke leefomgeving? En in hoeverre leiden zij tot het realiseren van een ecologisch evenwicht tussen alle leefsysteem?"

Jansonius is duidelijk gefixeerd op conventionele groei-ideeën, op Nederland-distributieland en het vrije-marktdenken. De ecologische utopisten die ik in mijn boek bespreek, kiezen voor kwaliteit van leven, meer vrije tijd, het ontwikkelen van kennis en het formuleren van harde maatschappelijke én ecologische randvoorwaarden aan de economie. Mischien dachten die ecologische utopisten zo slecht nog niet!"

logische voedselproductie in eigen hand genomen. De voormalige grote steden zijn opgedeeld in kleinere leefgemeenschappen. Grote gebouwen hebben plaatsgemaakt voor groen en auto's en vliegtuigen zijn er verboden. Het openbaar vervoer is energiezuinig en stil. Door telewerken en beeld telefoons hoeven bewoners minder te reizen. Een basisinkomen en een werkweek van twintig uur geeft hen een aangenaam rustig leven. Hoewel het consumptieniveau flink is verlaagd - van alle gebruiksvoorwerpen bestaat maar één model - is de kwaliteit van de producten is heel hoog. Alles wat kapot gaat, kan door de bewoners zelf gerepareerd worden. En dat vinden ze nog leuk ook.

Uitspattingen

Nadeel van een utopie is, dat zo'n droomstaat per definitie uitgaat van een statische, geïsoleerde maatschappij die weinig veranderingen toelaat. Een ander nadeel: de utopieën spiegelen niet bepaald een opwindend leven voor. Het utopische bestaan is zelfs ronduit saai en voorspelbaar. De bewoners onderwerpen zich steeds aan één bepaalde levensstijl. Respect voor de natuur lijkt haast automatisch te betekenen dat mensen gaan leven in verstikkend kleine gemeenschappen, met een grote sociale controle. Het plezier van de anonimiteit van de grote stad, met zijn gemêleerde bevolking en een rijkdom aan cultuur en historie past er niet in. Dat mensen houden van uitspattingen, van concurrentie en zelfs van het uiten van agressie, is eveneens ondenkbaar. Alleen de Amerikaan Callenbach heeft een, beetje klunzige, oplossing

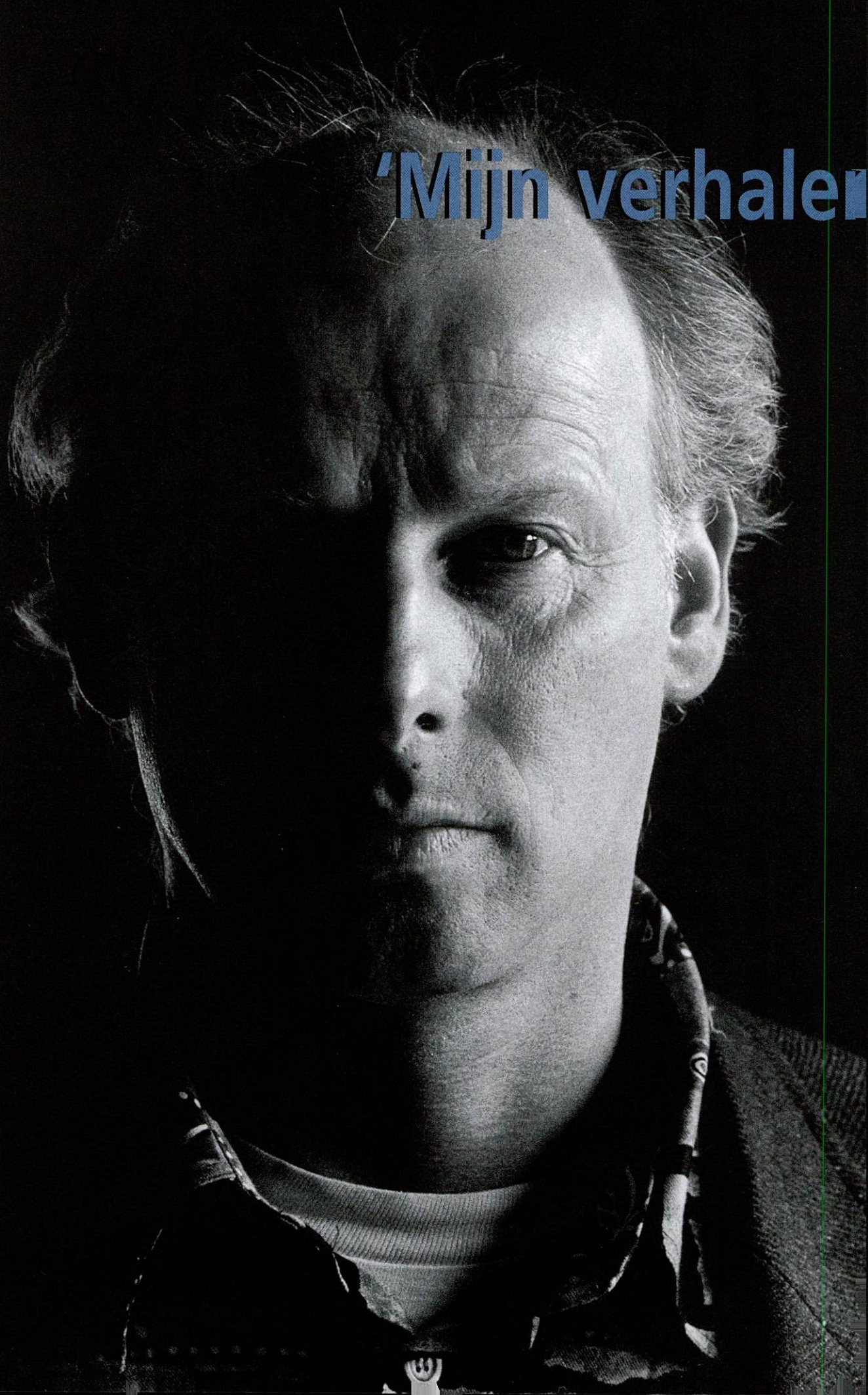
voor dit gebrek. Hij fantaseert over rituele oorlogsspelen, waarin mensen hun behoefte aan spanning en competitie kunnen bevredigen.

Wat leveren ecologische utopieën nu eigenlijk op? Niets, zolang je ze beschouwt als een kookboek waarin het recept voor de toekomst staat, zegt De Geus. Een utopie moet werken als een magnetisch kompas: het moet richting geven en inspireren bij maatschappelijke keuzes. Een utopische benadering blijkt bijvoorbeeld uit de vraag: 'Kan de uitbreiding van Schiphol tot een ecologisch stabiele samenleving leiden?'. Zo'n vraag stuurt keuzes in de richting van een ecologisch meer verantwoorde maatschappij, aldus De Geus.

Milieuvriendelijk leven wordt nog te vaak gekoppeld aan een Spartaanse levenswijze waarin we afscheid moeten nemen van veel pleziertjes. Groene politieke partijen zouden die associatie moeten vermijden, vindt De Geus. Met hulp van de utopische traditie zouden ze een aantrekkelijke invulling moeten geven aan het begrip soberheid, waarbij comfortabel leven vanzelfsprekend is. Hoe het precies moet, blijft vaag, maar de overtuiging spreekt voor zich: gelukkig zijn in een natuurvriendelijke samenleving is zo gek nog niet. ■

Marius de Geus, 'Ecologische utopieën: Ecotopia's en het milieudebat'. Jan van Arkel, Utrecht, 1996, f 39,90.

'Mijn verhalen

Oek de Jong over het opengaan van het hart

aan altijd van donker naar licht'

Oek de Jong heeft het allemaal meegemaakt. Van gevierd schrijver na zijn veelgeprezen romandebuut *Opwaaiende zomerjurken* dat in 1979 een bestseller werd. Tot verguizing en ongemeen harde kritieken na de verschijning van het boek *De inktvis*, twee novellen met een sterk mystieke inslag. Die kritiek was pijnlijk, maar het heeft hem ook sterker gemaakt. Onlangs is hij met een nieuw boek gekomen, *Een man die in de toekomst springt*, een bundel reisverhalen en essays waarin hij de revue laat passeren wat hem als schrijver heeft geïnspireerd. Een gesprek met een zintuiglijk ingestelde rationalist die hoofd en hart met elkaar weet te verbinden.

DOOR MIRRE BOTS

Zo gesloten en afwerend als hij in sommige interviews kan overkomen zodra het over persoonlijke aangelegenheden gaat, zo openhartig en eerlijk praat hij nu. In zijn werkkamer, een hoge sfeervolle ruimte met her en der grote bossen bloemen, staat het raam open. Het is een van die eerste zonnige dagen, waarop je opeens voelt dat de lente in de lucht hangt. Misschien dat hij daarvoor zo gemakkelijk praat. Wel formuleert hij steeds bedachtzaam. Maar humor en lichte zelfspot ontbreken niet. Van de 'zwaarmoedige' zoeker, zoals hij nogal eens getypeerd wordt, valt geen spoor te bekennen. Oek de Jong lijkt een gelouterd mens, die met graagte over zijn werk praat en de grote levensvragen niet schuwt.

"Ik werk op een manier die vergelijkbaar is met die van dichters, althans

sommige dichters, zoals Hans Faverey en Nijhoff, bij wie elke bundel een stap in hun ontwikkeling markeert. Bij mij gaat dat ook zo. Ik doe het niet bewust, het gebeurt gewoon. Ik houd er niet van om mezelf te herhalen. Het gevolg is dat ik vijf heel verschillende boeken heb gemaakt. Dat wordt me door de literaire critici niet altijd in dank afgenomen. Zij willen liever dat je op het spoor blijft dat zij waarderen. Het moet niet te ver buiten hun gedachtenwereld vallen."

Dat was bij zijn in 1985 verschenen boek *De inktvis* blijkbaar wel het geval, want het werd door de meeste gevestigde literaire critici ongenadig neergesabeld. In *de Volkskrant* werd zelfs gezegd dat de schrijver in Oek de Jong was gestorven. De Jong: "Het boek riep echt haat en agressie op. Er

worden natuurlijk vaker slechte kritieken geschreven, maar dat iemand zo hard werd aangepakt heb ik niet eerder meegemaakt. Opeens was ook mijn stijl heel slecht, terwijl na mijn twee romans iedereen daar heel lovend over was." (Lachend): "Nu hoor ik daar niets meer over, dus zal het wel weer in orde zijn."

"Die kritiek was pijnlijk, ja. Vooral omdat ik twee, drie jaar heel hard aan dat boek gewerkt had en er ook heel diep voor in mezelf was afgedaald. Bovendien had ik het gevoel dat ik echt met iets nieuws kwam." Juist omdat hij zijn ziel op tafel had gelegd, kwam het hard aan. "Ik had het gevoel 'en plein publique' volkomen in elkaar te worden geslagen zonder iets terug te kunnen doen. Je bent weerloos, want het gedrukte woord heeft een enorme

macht. Honderdduizend mensen lezen een stukje in de krant over hoe waardeloos je bent." Het heeft hem drie maanden gekost om eroverheen te komen. "Ik heb het opgevangen met hardlopen. Ik weet nog goed dat we een huis in de Provence hadden gehuurd en dat ik daar elke dag een parcours van tien kilometer door de heuvels liep. Tot ik me fysiek zo sterk voelde dat ik dacht 'ik kom er wel overheen'." Achteraf kan hij, met Nietzsche sprekend ('was mich nicht tötet, macht mich stärker') zeggen dat het hem sterker gemaakt heeft. "Ik trek me minder aan van het oordeel van recensenten en ben gaan beseffen dat een grote groep lezers op zijn eigen mening afgaat of trouw blijft aan een schrijver."

Hersenspinsels

Waarom de recensenten zo hard over hem heen gevallen zijn, is natuurlijk voer voor psychologen, maar volgens hem heeft het alles met het thema van het boek te maken: het opengaan van het hart. "Dat is een oeroud thema, dat ik op een nieuwe manier heb proberen te verbeelden, zij het door middel van oude, vaak religieuze beelden en symbolen. Blijkbaar roept dat een enorme

Honderdduizend mensen lezen een stukje in de krant over hoe waardeloos je bent

angst op, zeker wanneer een literator waar ze niet omheen kunnen erover schrijft." Terwijl het eigenlijk toch zo'n logische stap in zijn ontwikkeling is, opper ik. Want de hoofdpersonen in zijn romans worden over het algemeen gekenmerkt door een onmacht om te leven, er gewoon te zijn. Ze gaan gebukt onder een overmaat aan zelfreflectie, zitten erg in hun hoofd. Ze willen wel opengaan, maar dat lukt hen niet.

De Jong: "Absoluut. Simonetti, de hoofdpersoon uit *Cirkel in het gras*, zit opgesloten in hersenspinsels en denkbelden die op zich wel interessant zijn, maar die het hem onmogelijk maken om open te staan voor anderen of van iemand te houden. Damiano, de hoofdpersoon uit *De inktvis*, begint eigenlijk op dat punt. Ook hij is totaal vastgelopen in bepaalde levenspatronen die niet meer blijken te werken, maar hij trekt zich terug uit de gemeenschap en gaat het gevecht met zichzelf

aan. Hij trekt letterlijk de wildernis in - probeert op een berg te leven van wat de natuur hem biedt - maar ook figuurlijk, door de confrontatie met de chaos van zijn innerlijk aan te gaan. Dat gebeurt vrij hardhandig." Uiteindelijk, na ook nog een verblijf van negen maanden in het klooster van de Schuwe Vrouwen, komt hij gelouterd uit deze zelfgekozen eenzaamheid. Het verhaal valt te lezen als een soort wedergeboorte of inwijdingsweg: van een leven van ontkenning naar een leven van overgave.

De Jong: "Het gaat in mijn verhalen altijd van donker naar licht, van verstar- ring, vastzitten, opgesloten zijn naar open gaan, weer kunnen bewegen. Ook in mijn nieuwe boek vind je dat terug. Ik word zowel gefascineerd door de duisternis en gewelddadigheid van Caravaggio als door de lichtwereld en harmonie van Vermeer. Het zijn uitersten die ik ook in mijn innerlijke wereld ken en waarmee ik in contact wil zijn."

Schrijven als topsport

De figuur van Simonetti is niet autobiografisch, maar in geestelijke zin is hij wel een beeld van Oek de Jong zelf. "Ook ik had in de loop der jaren een heel intellectuele en oordelende houding ontwikkeld, waarmee ik me van de buitenwereld afsloot. Als kind was ik heel kwetsbaar: ik was overgevoelig, verwend, klein, ik keek scheel en ik was het slimste jongetje van de klas. Om me te kunnen handhaven heb ik me teruggetrokken in een bastion. Maar dat bastion werd een gevangenis en leidde tot een steeds groter isolement. Het schrijven versterkte dat nog eens. Van mijn 19e tot mijn 34e heb ik alles opzij gezet om te schrijven. Ik bedreef het als topsport, al rookte en dronk ik er wel bij. Ik gaf er echt alles aan. Vaak zat ik wekenlang alleen in een huis op het platteland. Tegelijkertijd had ik een heel hechtisch liefdesleven, dat me overigens meer overkwam dan dat ik het zelf creëerde. Ik had veel vriendinnen. Tussen je 15e en 35e jagen de hormonen je alle kanten op. Maar een mooie, rustige relatie met een vrouw kon ik niet ontwikkelen. Ook in de liefde voelde ik me altijd alleen. Mijn leven was te smal geworden."

"Na het voltooien van *Cirkel in het gras* heb ik mezelf de vrijheid gegeven

Kan werken met mensen menselijker?

De modulaire opleiding Psychosociaal Werk van het Europees Instituut.

BEGIN BIJ JEZELF en schrijf nu in voor de opleiding Psychosociaal Werk van het Europees Instituut! De opleiding start weer september '97.

Onze opleiding leert je mensen professioneler te begeleiden in uiteenlopende situaties, bijvoorbeeld als counselor. Bovendien ontwikkel je je persoonlijkheid en leer je een brug te slaan tussen het zakelijke en het humane in je werk. Het Europees Instituut werkt met befaamde docenten en staat garant voor hoogwaardige kwaliteit.

De opleiding Psychosociaal Werk bestaat uit zes kortdurende en afzonderlijk naast de dagtaak te volgen gecertificeerde modules. Wij bieden trainingslocaties in heel Nederland.

Bel voor brochure tijdens kantooruren (020) 6 250 251 of schrijf naar:
Het Europees Instituut voor Psychosociale Educatie
Prinsengracht 747-751
1017 JX Amsterdam

Het Europees Instituut, daar word je wijzer van.

om een tijd niet te schrijven, om behalve met mijn hoofd ook eens flink met mijn handen bezig te zijn. Ik heb veel in huis geklust, aan mijn boot gewerkt en ik ben les gaan geven in proza schrijven. Maar wat voor mij de grote doorbraak heeft betekend, was het werken in Scorlewald, een instituut voor ontwikkelingsgestoorden op antroposofische grondslag. Ik heb dat drie jaar gedaan. Ik werkte in de grote moestuin die ze daar hadden, met autisten en mongolen. Om contact met hen te krijgen moet je heel veel geduld hebben, dat haalt wel een stuk van je ego af. Bovendien confronteren ze je met je eigen verlegenheid en schuwheid. Deze mensen zijn zo weerloos en kwetsbaar, zo helemaal ziel, dat ze je in staat stellen om echt hartelijk te zijn zonder de angst dat je gepakt wordt."

Metropool met parken

Niet voor niets is het verbinden van hoofd en hart een terugkerend thema in zijn nieuwe bundel. Een ander terugkerend thema is de onttovering van de wereld, zoals die zich de laatste eeuwen heeft voltrokken, en het verdwijnen van de archaische leefwereld dat daar-

mee gepaard gaat.

De Jong: "Lange tijd heb ik me daartegen verzet. Elke aantasting van het landschap ging me aan het hart. Elke nieuwbouwwijk die uit de grond werd gestampt, bekeek ik met misprijzen. Maar die houding is improductief. We maken een ingrijpende culturele transformatie mee: van een traditionele, godsdienstige samenleving die eeuwen en eeuwen heeft bestaan naar een wereldcultuur die volledig gedomineerd wordt door technologie en commercie. In plaats van me hiervoor af te sluiten stort ik me maar in de chaos van de postmoderne wereld. Ik aanvaard de wereld zoals deze is, probeer niet meer om mijn eigen haan koning te laten kraaien. Die dwingende neiging om alles geregeld te krijgen op een manier zoals jij het wilt zie ik eerlijk gezegd bij veel mensen. Ze willen een mooi landelijk Nederland, liefst met niet teveel mensen, wel met goed openbaar vervoer natuurlijk en de auto moet ook overal tot voor de deur kunnen komen. Maar Amsterdam wordt een miljoenenstad, de randstad een grote metropool met parken. Het is onontkoombaar de weg die we gaan. Niet dat ik

geen fundamentele kritiek heb, maar dat is iets anders dan je in romantische ideaalbeelden op te sluiten."

Dat hij zich nu meer openstelt voor de hedendaagse samenleving, is niet een kwestie geweest van even de knop om-draaien. "Het is een lange weg in mijn leven geweest om me aan te kunnen passen aan een volstrekt andere wereld dan die waarin ik ben opgegroeid. Juist omdat de veranderingen zo snel gaan, ben ik gaan kijken naar de voorouderlijke wereld. Je wortels liggen nu eenmaal in het verleden. Pas als je de traditie kent en weet wat die inhoudt, kun je je ervan losmaken en er een eigen betekenis aan geven.

Een man die in de toekomst springt is een weergave van deze vijftienjarige zoektocht langs de ideeën van het verleden en de traditie, langs beelden van schilders, schrijvers en dichters die hem hebben geraakt. Naast een ideeënboek is het vooral ook een verslag van zijn persoonlijke ontwikkeling geworden, waarover hij vaak onverhuld eerlijk is. Niet alle essays zijn even gemakkelijk, maar wel zijn ze altijd geschreven in zijn heldere, lichte en compacte stijl.

Vanwege die stijl ben ik ooit voor Oek

Voor mij is het
mystieke een
intense ervaring
van liefde en
licht

de Jong gevallen. Hij kan onweerstaanbaar mooie zinnen schrijven, zinnen die ik soms wel zou willen inlijsten, zo kernachtig en waar zijn ze. Vaak ook zijn ze heel zintuiglijk. Het is taal die staat als een huis en die iets weet te raken wat bijna niet te benoemen is. Al weet hij dat 'iets' zelf eigenlijk heel treffend te verwoorden in een van de essays, waarin hij uitlegt wat hij van een goede roman verwacht. *"Het 'harde' van stijl en compositie is bepalend voor de mate waarin het 'zachte' zich kan manifesteren [...] iets dat, tja moeilijk te benoemen is en dat ik maar een naaktheid noem, een echtheid, die ontroert, bevrijdt en het mogelijk maakt 'opnieuw te beginnen met leven'."*

Lege handen

Oek de Jong groeide op in de jaren vijftig, in Friesland en Zeeland, in een gereformeerd milieu. Dat milieu heeft veel invloed op zijn leven en schrijven gehad. De Jong: "Ik behoor tot een generatie die godsdienstig is opgevoed, maar dat allemaal van zich heeft afgeschud. Toen ik op mijn achttiende in Amsterdam ging wonen, hield het traditioneel godsdienstige wereldbeeld waarmee ik was opgevoed geen stand meer. Ik stond opeens met lege handen. Eigenlijk geldt dat ook voor onze cultuur in zijn geheel: de ontkerstening is vanaf de jaren zestig erg hard gegaan. Alles wat met religie te maken had werd helemaal uit de cultuur geduwd. Dat moest ook gebeuren, want het

christendom was verstard, maar om het religieuze vervolgens helemaal geen plaats meer te geven in het leven, kan volgens mij niet. Religie is toch een van de menselijke hartstochten, net zo sterk en ontembaar als seks - vaak zijn ze ook verwant aan elkaar - het laat zich gewoon niet wegrationaliseren. Het is het zoeken naar innerlijke rust, dat altijd bij mensen leeft, het verlangen naar zingeving en liefde, onbaatzuchtige liefde wel te verstaan." Religie wordt nogal eens op één hoop gegooid met godsdienst, maar dat is iets van een heel andere orde, aldus Oek de Jong "Van godsdienst is sprake, wanneer de hartstocht die religie is, de aandrift om zin te geven en rituelen te ontwikkelen, geïnstitutionaliseerd

'Korenschoven! Dat ik dat nog gezien heb: hoe het koren in schoven op het land stond - als in de middeleeuwen, als op een schilderij van Breughel. Hooiwagens, hoog opgetast, getrokken door paarden. Koeien die in de wei met de hand gemolken werden, melkers die op een krukje zaten dat ze met een riem om hun heupen hadden gesnoerd, de melk die in de emmer spoot en schuimde, de melker die zijn hoofd tegen de flank van de koe duwde om haar op de juiste plek te houden - en als hij in de verte het geluid van een motorfiets hoorde, wist hij wie eraan kwam, want in de wijde omgeving was er maar een die zo'n ding bezat. Er was nog stilte. Er was nog duisternis. En God was er dus ook nog. Van zijn aanwezigheid ging een geruststellende werking uit: er was iemand die de wereld zag. Maar meer indruk maakten tucht, orde en regelmaat. Alles verliep volgens regels. Voor een kind was het een duidelijke wereld.'

Uit: Een man die in de toekomst springt

wordt. Godsdienst heeft alles te maken met leer, dogma's, ideologie, priesters, geld en macht. Van godsdienst kan oorlog komen. Juist omdat er zoveel godsdienstoorlogen zijn geweest loopt bijna niemand in het westen er nog warm voor."

In godsdienst is ook hij niet geïnteresseerd, wel in religie. "Religie is een onderdeel van het menselijk bestaan, waar een nieuwe vorm voor gezocht zal moeten worden. Wat deze gaat worden weet niemand. Zelf heb ik verschillende religieuze tradities onderzocht om te begrijpen wat religie nu eigenlijk is. Vervolgens heb ik geprobeerd, vanuit een persoonlijke erva-

ring, om het begrip mystiek opnieuw inhoud te geven. Omdat ik een intellectueel ben, heb ik dat op een intellectuele manier gedaan. Maar je kunt religie ook onderzoeken via de weg van de devotie of de weg van de daad, dat is volgens mij uiteindelijk nog de beste weg. Ik heb het dus gedaan door te lezen over het onderwerp, door op zoek te gaan naar de bronnen van het christendom, en door hierover te schrijven."

Dit heeft geleid tot *Een man die in de toekomst springt*. Naast essays over bijvoorbeeld de poëzie en het wereldbeeld van Ida Gerhardt en Paul van Ostaïen staat er ook een essay over mystiek in. Een begrip dat zonnig nog

meer verwarring oproept dan het begrip religie. De Jong: "Dat komt omdat men zich nooit in mystiek verdiept heeft, omdat het met godsdienst wordt geassocieerd en misschien ook omdat de levenshouding die eraan ten grondslag ligt, een houding van belangeloosheid, onze maatschappij nogal vreemd is. Het mystieke vind je in het leven van alledag. Voor mij is het een intense ervaring van liefde en licht, en van het creatieve. Sommige mensen verbinden er het woord God aan. Maar dat begrip is voor mij een gepasseerd station, oninteressant. Zoals ik ook elke vorm van traditioneel geloof oninteressant vind."

Niettemin is voor hem religie een grondstof van het menselijk bestaan en het mystieke een van de manifestaties daarvan. De Jong: "Mystiek zie ik als een heel persoonsgebonden ervaring die zich niet gemakkelijk laat omschrijven. Maar ik bespeur geen tegenstelling tussen het rationele en mystieke. Een mens beschikt over rede én gevoel, rationalisme en mystiek sluiten elkaar niet uit."

Ook de Jong, 'Een man die in de toekomst springt', Meulenhoff, 223 blz., f 39,90.

Er is wel degelijk leven na de dood

Als een leven ophoudt, gaat Het Leven door. Al wat u tijdens uw leven de moeite van het ondersteunen waard vond, moet het zonder uw steun doen.

Neem daarom maatregelen. Maak een testament.

Als humanisme u iets waard is geweest, denk dan eens na over een legaat aan het Steunfonds Humanisme. Dat is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond strijdt voor een humane, tolerante samenleving.

Vraag gerust meer informatie, telefonisch op nummer (030) 239 21 00 of met de onderstaande bon.

STEUNFONDS
Humanisme

JA ik wil meer informatie over legateren aan het Steunfonds Humanisme.

naam

v / m

adres

pc / plaats

telefoon

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht.

H

Integreren of specialiseren?

Oud worden in je eigen wereld

Kunstenaars, oud-zeevarenden, Surinamers, leden van de Christengemeenschap: allen kunnen op hun oude dag naar een 'eigen' verzorgingstehuis. De bewoners vinden het prettig temidden van hun geestverwanten. Ze kunnen hun eigen taal spreken, hoeven niet te zeuren om vegetarisch eten en raken niet tegen hun zin verzeild in discussies over het hierna-maals. Maar de speciale verzorgingstehuizen staan onder druk. Ze zijn duur en zouden de integratie belemmeren. Een reportage.

DOOR FRIEDA VAN DREVEN

Truus Essen (85) was het liefst in een verzorgingstehuis in Amsterdam gaan wonen, in de buurt van haar vrienden en kennissen. Maar geen enkel huis bood de mogelijkheid om vegetarisch te eten. Nu woont ze al vier jaar in het vegetarisch verzorgingstehuis Felixoord in Oosterbeek. "Ik hoorde van een nichtje van het bestaan van Felixoord; ik heb kennis gemaakt met de bewoners en dacht dat ik me hier wel thuis zou voelen."

Na een periode waarin het aantal aanmeldingen afnam, is er nu een wachtlijst van ruim twee jaar voor Felixoord. Er wonen ouderen met heel verschillende levensbeschouwingen. Onder hen zijn theosofen, antroposofen, rozenkruizers, humanisten en aanhangers van Krishnamurti. Truus Essen is zelf onzeker over haar levensovertuiging. "Ik ben niet zo met spiritualiteit bezig. Voor mij is het allemaal een mysterie." Lachend: "Ik ben geloof ik nogal nuchter." Van huis uit leerde ze eerbied te hebben voor de mening van anderen. "Mijn moeder zei altijd: 'Dan kun je ook verwachten dat anderen respect voor jou hebben'." Met een blik van verstandhouding naar haar medebewoners zegt ze: "Natuurlijk heb ik ook respect voor dieren."

Haar medebewoonster, de 81-jarige mevrouw De Jong, volgt de cursus

voor aanhangers van Krishnamurti. Aan andere activiteiten hier doet ze niet mee. Maar mooie muziekstukken mag ze in de speciale muziekkamer van Felixoord graag beluisteren, en vorige week heeft ze nog de lezing over geiten bezocht: "Ik vind alles over dieren interessant."

Mevrouw De Jong is al veertig jaar vegetariër. Voor die tijd was dat tamelijk ongewoon. "De mensen die vroeger zeiden dat ik gek was om geen vlees te eten, zijn nu zelf fanatieke vegetariërs!", zegt ze triomfantelijk. In 1972 kwam De Jong al in Felixoord om een vriendin te bezoeken. "Ik bleef wel eens logeren, en had veel contact met de andere mensen hier." Toen ze vijf jaar geleden viel en daardoor niet meer zelfstandig kon wonen, was Felixoord voor haar een logisch keuze.

Extra groentebonnen

Veel bewoners van Felixoord kennen elkaar van vroeger, toen zij lid waren van de Nederlandse Vegetariërs Bond. In die tijd werd er vreemd aangekeken tegen mensen die in de oorlog hun vleesbonnen ruilden voor extra groentebonnen. Directeur van Felixoord Henk Elhorst vertelt dat nieuwe bewoners vaak om de bewonerslijst vragen, om te zien hoeveel mensen ze kennen. "Deze mensen zijn vaak geheelonthouders, zij

drinken geen alcohol en roken niet. Zij waren de vooroorlogse hippies."

De meeste bewoners zijn erg geïnteresseerd in de lezingen en andere activiteiten die bij Felixoord georganiseerd worden. Alle informatie over dieren is welkom, maar directeur Elhorst verwacht ook veel belangstelling voor de lezing over kleurenmeridiaantherapie die deze week gepland is. "Voor onze bewoners is hun levenswijze niet alleen een persoonlijke keuze, maar een visie op de maatschappij." Elhorst vertelt over een recent uitstapje met de bewoners door de Betuwe: "Toen ik vertelde dat ze links de kerncentrale van Dodewaard konden zien, steeg er tot mijn verbazing een luid, verontwaardigd geschreeuw op."

Ouderen die verzorging nodig hebben, kunnen kiezen uit verzorgingstehuizen in soorten en maten. Naast de meer dan honderd kloosterbejaardenoorden zijn er enkele speciale verzorgingstehuizen voor joodse ouderen, voor blinden en voor Indische Nederlanders. Nog eens tien landelijke verzorgingstehuizen nemen alleen mensen van hun eigen doelgroep op. Zo kunnen kunstenaars en wetenschappers, doven, oud-zeevarenden, oud-varenden uit de binnenvaart, vrijgemaakt gereformeerden, vegetariërs, vrijmetselaars, zevende-

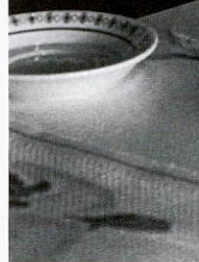

FOTO: HANS KOUWENHOVEN/HH

dags-adventisten, ex-voogdijpupillen en leden van de Christengemeenschap allemaal op hun oude dag verzorgd worden tussen mensen met dezelfde achtergrond. Deze in totaal 117 verzorgingstehuizen zijn lid van de VVBF, Vereniging Verzorgingstehuizen met een Bijzondere Functie.

Naast deze verzorgingstehuizen zijn er talloze gespecialiseerde wooncentra voor ouderen die geen zorg behoeven. Denk aan wooncentra voor oudere Chinezen en Turken, maar ook voor oudere homo's zijn aanleunwoningen in oprichting. De voordelen liggen voor de hand: ouderen kunnen onderling hun eigen taal spreken, krijgen hun eigen maaltijden voorgeschoteld en leven temidden van geestverwanten met dezelfde gedragsregels.

Toch heeft deze zorg op maat voor iedere oudere ook nadelen. Bijzondere verzorgingstehuizen zijn zó gespecialiseerd, dat zij mikken op ouderen uit het hele land. Ouderen moeten zodoende vaak ver van hun familie en vrienden gaan wonen. "En zij blijven juist liever in de buurt van de plek waar ze altijd geleefd hebben", zegt Johan Knollema, ambtelijk secretaris van het bestuur van de VVBF. Hij vindt daarom dat reguliere verzorgingstehuizen meer voorzieningen moeten treffen voor de specifieke doelgroepen. "Voor

blinde ouderen is het weliswaar prettig dat zij met andere blinden samenwonen, maar als reguliere tehuizen hen zouden kunnen opnemen, hoeven ze minder ver weg te trekken."

Geestverwanten

Niettemin blijven bijzondere verzorgingstehuizen volgens Knollema zeker noodzakelijk. Sommige ouderen gaan zó op in hun levenswijze dat het samenwonen met geestverwanten het allerbelangrijkste voor hen is. Knollema signaleert wel een verschuiving in de interesse voor de diverse soorten tehuizen. Uit zijn laatste gegevens blijkt de belangstelling voor kloosterbejaardenoord en verzorgingstehuizen voor varenden af te nemen. Het tehuis voor leden van de Christengemeenschap gaat zijn aantal plaatsen juist uitbreiden.

Aparte voorzieningen voor ouderen zijn duur. Maar omdat de bijzondere verzorgingstehuizen verenigd zijn in de VVBF, staan ze redelijk sterk tegenover de bezuinigende overheid. Onlangs heeft staatssecretaris Terpstra de VVBF toegezegd dat de verzorgingstehuizen recht houden op subsidiëring van extra kosten die samenhangen met hun bijzondere aard, zoals geleiders aan de muur in het verzorgingstehuis voor blinden. Er zullen echter geen specifieke landelijke verzorgingstehuizen

meer bij komen en als de belangstelling van de doelgroep afneemt, moeten bijzondere verzorgingstehuizen sluiten. In de toekomst moeten reguliere verzorgingstehuizen de bijzondere groepen kunnen opvangen. Eventueel kunnen zij extra voorzieningen treffen. Zo kan een tehuis waar veel buitenlandse ouderen wonen een extra verzorger van allochtone afkomst aantrekken. Het staat ouderen natuurlijk altijd vrij om zelf een wooncentrum te openen, maar zij kunnen dan geen beroep doen op overheidsgeld.

Ondertussen kun je je afvragen of al die aparte woonvoorzieningen voor de diverse bevolkingsgroepen wel zo wenselijk zijn. Ze kunnen stigmatiserend werken en de integratie belemmeren. Als iedereen in zijn eigen hokje blijft zitten, krijgen we immers nooit een multi-culturele samenleving. Ge genoeg kunnen speciale voorzieningen juist bijdragen aan de integratie, ondervond onderzoekster Petra Kruiswijk. Kruiswijk bestudeerde in opdracht van het ministerie van VWS de problemen van specifieke instellingen voor allochtone ouderen. Op reguliere dagvoorzieningen voor Nederlandse ouderen bleken nauwelijks allochtone ouderen te komen. De activiteiten in die centra spraken hen niet aan en ook

de taal was een belemmering. Een gedetailleerd onderzoek onder Surinaamse ouderen in Den Haag maakte duidelijk dat deze groep naar een dagvoorziening wilde, maar dan moest er ook een Surinaamse hulpverlener zijn, die hen in hun eigen taal kon aanspreken. Inmiddels is die er, waardoor ook het aangrenzende verzorgingstehuis laagdrempelig is geworden voor de Surinaamse ouderen. Petra Kruiswijk: "Zo brengt specialisatie groepen ouderen binnen de Nederlandse zorg die anders

den zij het op hun oude dag een verademing dat zij naar een speciaal tehuis kunnen. Met de jaren komen de herinneringen aan Indonesië sterk terug, en die willen zij delen."

Zonnewende

Humaniste Jos Van Loon-Wijnands Fooy (77) vindt dat de politiek zal moeten erkennen dat juist ouderen behoefte hebben aan hun eigen beleevingsklimaat: "Mensen willen graag oud worden in hun eigen wereldje", stelt

De humanistische grondslag van het centrum was echter doorslaggevend. Willem Karel van Loon (77): "Op mijn leeftijd heb ik er geen behoefte meer aan ongewild in discussies over andere levensovertuigingen verzeild te raken. Als het gaat over zaken als leven en dood, wil ik niet tot mijn laatste snik geconfronteerd worden met de vraag of er een hiernamaals is." Jos van Loon vult aan: "Wij zouden nooit in een katholiek of protestants wooncentrum willen wonen. En zelfs een algemeen

Tijdens de lezing over geiten was de zaal in Felixoord afgeladen vol

wooncentrum doet met Kerstmis of Pasen al gauw iets extra's voor de bewoners, door een dominee of pastoor uit te nodigen. In Aerenheem ligt dat uiteraard anders." Direct daarna zegt ze relativerend: "Maar hier in het centrum wordt daar niet altijd over gesproken, hoor." Het spreekt vanzelf, vindt mijnheer Van Loon, dat iemands levensbeschouwing geen enkele rol speelt tijdens het sjoelen of volksdansen. "We kunnen met iedereen goed opschieten, ook met de bewoners die een andere levensovertuiging hebben."

Met wat verdraagzaamheid is integratie goed mogelijk. Dat tonen meneer en mevrouw Van den Berg wel aan. Het gereformeerde echtpaar woont al negen jaar in het humanistisch wooncentrum Aerenheem. Voor ze zich hier lieten inschrijven dachten ze daar goed over na. Pleun van den Berg (80): "Mijn vrouw zei: 'Hier in de buurt wonen we toch ook tussen mensen met allerlei verschillende levensovertuigingen'. En daar hadden we het goed naar onze zin."

De familie stond ook bij andere wooncentra ingeschreven, maar bij Aerenheem kwamen ze snel aan de beurt. De Van den Bergs doen mee met allerlei activiteiten. Ze volksdansen, sjoelen, doen aan yoga en gaan regelmatig naar de lezingen die de bewonerscommissie organiseert. Mevrouw Johanna van den Berg-Vollenhove: "We hebben ook het Zonnewendefeest bezocht. Eigenlijk past het viereen van kerstmis beter bij ons, maar we vonden het toch een heel plezierige samenkomst met mooie voordrachten." Mijnheer Van den Berg is blij dat men elkaar hier de ruimte geeft: "De andere bewoners hebben weliswaar niet dezelfde achtergrond als wij, maar wij zijn allemaal humaan."

aan hun lot worden overgelaten. Hoe multicultureel Nederland ook is, speciale voorzieningen voor speciale groepen blijven nodig, anders blijven die ouderen gewoon weg."

VVBF-bestuurder Knollema beaamt haar verhaal: "Integratie is prachtig, maar zodra allochtonen ouder worden, vallen zij vaak terug in hun eigen taal en cultuur. Indische Nederlanders bijvoorbeeld zijn stevig geïntegreerd in de Nederlandse samenleving en spreken de Nederlandse taal prima. Toch vin-

ze. Voor de familie Van Loon was het dan ook vanzelfsprekend waar ze heen zouden gaan als ze toe waren aan andere huisvesting: het Humanistisch Wooncentrum voor Ouderen Aerenheem. Aerenheem is een van de zeventig humanistische wooncentra van de Stichting Woonzorg Nederland. Sinds twee jaar huren de Van Loons daar een appartement, waar zij zelfstandig wonen. Aerenheem ligt dicht bij park Sonsbeek, de omgeving is mooi en het centrum van Arnhem niet te ver weg.

FOTO: JAN BOGAERTS/HH

De Moors steun voor stilte

Wat is het levensgevoel in de Nederlandse roman? In een serie artikelen brengt Roelie Koning de ideënwelt van onze schrijvers in kaart.

Aflevering 2: de afkeer van luidruchtigheid van Margriet de Moor.

Waar vinden we stilte? Bij die vraag zullen de gedachten van veel Nederlanders direct onze grenzen over trekken. Want hier hokken zo'n dikke vijftien miljoen mensen bijeen. Wieden zoeven over wegen, muziek dreint door winkels en de atmosfeer gonst van het vliegverkeer. En ook onze sociale africhting bevordert het produceren van geluid: kritisch zijn, mening zeggen, gevoelens uiten ... dat soort waarden.

Margriet de Moor voert met haar literaire werk een pleidooi voor recht op stilte in het eigen innerlijk. Haar gerichtheid daarop is waarneembaar in de novelle "Verkozen landschap" uit de bundel *Dubbelportret* (1989).

Hoofdpersoon Mira voelt zich geterroriseerd door de hulpvaardigheid en ondernemingszin van een nieuwkomer in haar woonplaats, die onstuitbaar haar leven binnendringt. Niet alleen in Mira's kasten trekt zij haar sporen maar ook in haar vriendengroep. De hele omgeving deelt in de geneugten van haar beschikbaarheid en handigheid en is haar daarom wel genegen. De lezer voelt vanuit Mira de afkeer en wanhoop om die vitale luidruchtigheid. Schoonheid, stilte, stemmingen ... ze raken erdoor besmet.

Sympathie voor stilte en zwijzaamheid zit ook in de romans *Eerst grijs dan wit dan blauw* (1991) en *Hertog van Egypte* (1996). Voor het echtpaar Robert en Magda uit de eerste roman is een geheim zelfs de grondslag van hun relatie. Het intrigeert en obsedeert Robert dat iets in haar hem blijft ontglippen, wat hij noch met hartstocht noch met een huwelijk

te pakken krijgt. Als Magda na een flink aantal huwelijksjaren opeens verdwijnt, weet Robert noch omgeving de reden. Ook Magda kent die niet, de lezer evenmin. Na twee jaar staat zij opeens in de keuken alsof er niets is gebeurd. Geen uitleg komt over haar lippen, geen verwijzing naar de voorbije tijd. Al zijn Roberts gekrenktheid en razernij te begrijpen, De Moor presenteert ook Magda's zwijgen, haar behoefte aan gedachten en zelfs aan een stukje leven voor zichzelf alleen als natuurlijk. Ook het recente *Hertog van Egypte* herbergt een raadselachtige vrouw, Lucie. Op school kwam zij over als dom en duf, maar op het boerenbedrijf van haar vader

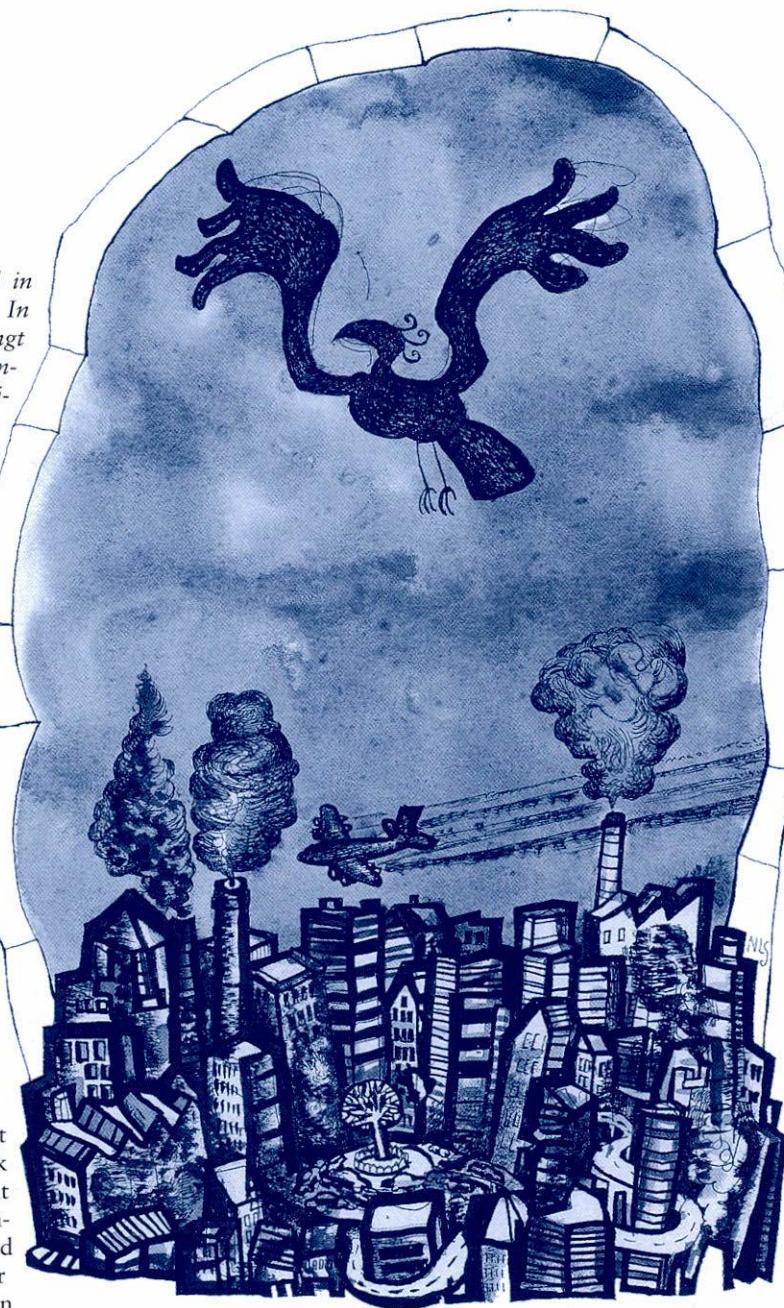
ontpopt zij zich als getalenteerd paar-

denfokster. Zij boeit een drukke zigeuner op doorreis. Ze trouwen en krijgen kinderen. Kenmerkend voor deze relatie is dat Joseph ieder voorjaar met zijn grote auto verdwijnt om door Europa te zwerven. Als de bladeren vallen, duikt hij op, herneemt zijn rollen op de boerderij en onthaalt zijn vrouw op massa's verhalen die Lucie betrekken bij het leven der zigeuners.

Waar het in dit verband om gaat, is de intuïtieve wijsheid van Lucie om haar man zijn eigenheid te gunnen. Ze stelt geen vragen, ze reageert niet angstig of beledigd. Ze voelt zich niet aangetast en interpreteert zijn afwezigheid niet als ontrouw. Alleen gelaten leeft ze rustig verder.

Is de ziel een landschap, dan gaat De Moors sympathie uit naar het stiltegebied.

Roelie Koning

ILLUSTRATIE: NIELS DE HOOG

Idealen aan het werk

Idealisme, hebben mensen dat nog? Is het niet achterhaald, iets uit de tijd van de grote ideologieën? Het tegendeel blijkt waar: heel veel mensen geven hun idealen concreet gestalte in hun streven naar een menselijker en rechtvaardiger samenleving. Dat doen ze niet hoogdravend maar heel praktisch - in hun werk, in hun beroep of in activiteiten die daar sterk een raakvlak mee hebben. Het zijn idealen waaraan mensen veel van hun motivatie en inspiratie ontleenen. In deze serie komen enkele van deze 'idealisten' aan het woord.

'Wij mensen zijn leraar en leerling voor elkaar'

Kees van Zijtveld is oprichter en directeur van Nieuwe Dimensies, Bureau voor Training, Advies en Loopbaanbegeleiding in Eemnes. Hij geeft trainingen aan het bedrijfsleven, de non-profitsector, maar ook aan individuen die hun leven een nieuwe wending willen geven. "Ik probeer mensen op een andere manier naar zichzelf te laten kijken." Dat slaat ook bij gedetineerden aan. Want één keer in de maand tigt Kees van Zijtveld naar de Koepel in Breda om daar zijn levenslessen gratis aan een groep gedetineerden te presenteren. Een uit de hand gelopen hobby noemt hij het zelf.

DOOR MIRRE BOTS

Dat hij in de Koepel terechtgekomen is, nu alweer ruim drie jaar geleden, is eigenlijk puur toeval. Kees van Zijtveld: "Ik had een mevrouw die een training zelfmanagement bij mij had gedaan en daar zeer over te spreken was. Ze vond wat ze daarin had meegemaakt zo waardevol dat ze tegen me zei: 'dit zouden mijn jongens eens moeten meemaken'. Toen ik vroeg wie haar jongens waren, bleken dat gedetineerden uit de gevangenis in Breda te zijn. Ik zei dat ik best eens een avondje mijn verhaal wilde komen vertellen." En zo stond hij daar voor een groep van ongeveer veertig gedetineerden, die natuurlijk lang niet allemaal zin hadden om zijn optimistische verhaal dat een mens zijn eigen werkelijkheid schept aan te horen. "Er waren er meteen een paar die riepen: 'Jij hebt makkelijk lullen, want jij hebt een dikke auto onder je kont, een riant salaris en gaat dadelijk weer lekker naar

je vrouw. Wij zitten hier opgesloten.' Ik kon dat alleen maar beamen, maar vertelde dat ik zelf tien jaar geleden ook in een heel diep dal heb gezeten. Ik was door mijn zakencompagnons opgelicht, zat financieel totaal aan de grond, kon niet meer denken en werken en had versleten ruggenwervels. Ik zou platen en schroefjes in mijn rug krijgen. Maar juist in dat diepe dal besefte ik dat ik in de slachtofferrol zat. Dát had me tot een wrak gemaakt. Ik besloot daarmee op te houden en de verantwoordelijkheid voor mijn eigen leven te nemen. Die platen en schroefjes heb ik daarna niet meer nodig gehad. Hun eerste vraag was: 'Werkt genezing altijd zo?' Ik heb gezegd dat ik dat niet weet. In mijn geval wel. Het enige dat ik weet is dat gedachten direct hun uitwerking hebben op het immuun- en neurologisch systeem. Een paar konden daar niets mee en gingen in de pauze

weg, maar voor veel anderen was het ijs gebroken. Zij vroegen na afloop zelf of ik nog eens terugkwam." Dat heeft hij gedaan en is hij blijven doen. Tot op de dag van vandaag is hij een middag en avond per maand in de drugsvrije zone van de Koepel te vinden om met de aanwezige gedetineerden te werken. "Centraal daarin staat de vraag hoe ze het nu eigenlijk echt willen hebben als ze vrijkomen. Daarvoor zullen ze wel eerst de wens op een beter verleden moeten loslaten. Want die wens hebben ze allemaal - ze willen geen slechte vader of moeder of een jeugd met mishandeling. Maar het verleden is niet ongedaan te maken. Door steeds vanuit het verleden te blijven denken en handelen, kom je niet tot nieuwe acties. Een van mijn favoriete uitspraken is: 'Wat heb je liever: gelijk of geluk?'. Als je niet kunt buigen en vergeven, zet je jezelf vast."

—
Ik wil graag
iets terugge-
ven aan de
maatschappij
—

FOTO: SPEER FOTOGRAFIE

Kees van Zijtveld blijkt een man van *one-liners* te zijn. Korte krachtige uitspraken, die hij ook in zijn trainingen graag gebruikt en die veel mensen blijken aan te spreken ('diep in hun hart weten mensen dat het waar is'). Hij schudt die uitspraken echter niet zo maar uit zijn mouw, er zit een duidelijke mens- en levensvisie achter. De kern daarvan is dat een mens zijn eigen werkelijkheid schept en dat hij dat doet op grond van zijn waarnemen en denken. Dat denken en waarnemen - en daar zit hem de crux - is vertroebeld en gekleurd door het verleden. Dit leidt tot vastgeroeste denkpatronen, die weer hun weerslag op het handelen hebben. Van Zijtveld: "Mensen of organisaties vervallen steeds in dezelfde fout, voelen zich bijvoorbeeld steeds weer slachtoffer van de situatie, en creëren zo niet alleen hun eigen gelijk, maar ook hun eigen beperkingen. Hierdoor

komen ze niet meer toe aan wat ze werkelijk willen. Mensen en organisaties de beperktheid van hun gedachten laten inzien, ze confronteren met de consequenties ervan en ze leren om zelf de verantwoordelijkheid te nemen voor wat ze echt willen creëren, is een van de belangrijkste doelstellingen van mijn trainingen."

Dat klinkt mooi en aardig, maar hebben gedetineerden daar wel een boodschap aan? "Zij zijn niet anders dan andere mensen, misschien alleen wat meer door het leven beschadigd. Ik heb in de gevangenis nog nooit iemand gesproken die niet iets traumatisch in zijn jeugd heeft meegemaakt. Maar moet je daarom maar blijven voortzetten wat jezelf eigenlijk ook niet bevalt!" Dat het bij sommigen wel degelijk zoden aan de dijk zet, ziet hij met eigen ogen. "Iemand pakt een studie op, zet na vrijlating niet z'n criminele carrière

voort, maar vindt een baan in het reguliere circuit of laat zijn arrogante houding tegenover zijn ex-vrouw varen en bereikt daarmee dat deze het toch weer met hem wil proberen."

Maar puur voor de resultaten doet hij het niet. "Vanuit de overvloed waarin ik leef en werk wil ik graag iets aan de maatschappij teruggeven. Dat doe ik wel gratis, maar niet belangeloos. Mijn overtuiging is dat wij mensen altijd leeraar en leerling voor elkaar zijn. De gedetineerden zijn mijn leraren. Bij hen moet ik echt alles van mezelf inzetten. Want om mensen die redelijk lekker in hun vel zitten tot andere gedachten en ander gedrag te brengen is voor mij niet meer zo'n opgave. Maar hoe doe ik dat bij mensen die zo beschadigd zijn dat ze haast vanzelf voor angst en wantrouwen kiezen?"

RTV programma's

RADIO

Maandag 7 april, 13.08 - 14.00 uur, Radio 5

De Radio-5 documentaire Blikken en blozen

Iedereen verlangt ernaar, niet iedereen is het vergund. Gelukkig zijn lijkt niet binnen ieders vermogen te liggen. Oneindig is de twijfel, de vluchtigheid en het voorbehoud tussen man en vrouw. Redenen te over dus, om de 'ware liefde' te wantrouwen. Of niet? Vanmiddag vertellen verknuchte paren aan elkaar hoe zij elkaar gevonden hebben; die eerste blik, die onvermijdelijke gebeurtenis, dat zeker weten. Blikken en blozen is, kortom, een ode aan het cliché "als je voor elkaar bestemd bent, dan vind je elkaar, hoe dan ook".

Maandag 21 april, 16.02 - 16.45 uur, Radio 5

Boven het dal

(Live) interviewprogramma met mensen die in hun leven nog plaats hebben voor idealen.

Willem de Haan praat met dr. Lourens de Vries (41). De Vries is linguïstisch-antropoloog en kenner bij uitstek van de taal en cultuur van de Korowai, één van de inlandse bewonersgroepen van Irian Jaya. Van 1983 tot 1992 woonde hij voor zijn onderzoek op Irian Jaya. Met een cassette recorder op zak beklom hij de soms 40 meter hoge boomhutten van de Korowai, diep in het binnenland. Op zoek naar taal, gedichten en liederen van deze stam. De Papoea's op Irian Jaya spreken nog zo'n 750 verschillende talen, die - in tegenstelling tot het uiterst so-

bere leven van de mensen - soms razend ingewikkeld in elkaar zitten. De Vries was ook getuige van allerlei - in onze ogen veelal bizarre - rituelen. In snel tempo wordt de nog bestaande taalkundige- en culturele diversiteit van Irian Jaya echter voor altijd onder de voet gelopen door de 'pacificatie' vanuit Jakarta. Een delicaat probleem, volgens De Vries. Een gesprek met deze gedreven onderzoeker over nut en noodzaak van zijn werk.

TELEVISIE

Woensdag 16 april, 22.00 - 22.40 uur, Nederland 1

De lieverdjes van KLIK

"Het zal Rajesh wel weer zijn" werd gezegd wanneer er weer wat op school gestolen was, waarop hij maar weer wat door de stad ging wandelen. 'Gabber' Dennis kan zich moeilijk concentreren door slapeloosheid na een ernstig voorval. En Sandra bleef door voortdurende pesterijen liever thuis. Sandra: "Zonder KLIK had ik het niet gered". In 'De lieverdjes van KLIK' komen enkele leerplichtige jongeren aan het woord die vanwege hun problemen van scholen zijn verwijderd en terecht zijn gekomen bij het speciale schoolopvangproject KLIK in Rotterdam-Ommoord. Hier zitten ze met andere lotgenoten bij elkaar. Het project stelt zich tot doel om onbeheersbaar gedrag van leerplichtige leerlingen om te buigen.

Zo wordt tijd besteed aan het overbruggen van wantrouwen en het bijbrengen van inzicht in hun toekomstmogelijkheden. Voor de meesten is dit de laatste kans om de achterstand beperkt te houden en terug te keren naar een 'reguliere' opleiding.

Woensdag 30 april, 22.00 - 22.34 uur, Nederland 1

Praatlijn-Luisteren is goud

Corrie Courtens werkt al drie jaar voor de praatlijn in Amsterdam. De telefoonlijn staat open voor mensen met alle denkbare soorten problemen: burenoverlast, echtscheidingsproblemen, eenzaamheid en veel meer. Corrie is overtuigd humanist en vindt dat ze een taak heeft: "Als je niet een stukje van je tijd aan een ander geeft, heb je een leeg leven." Suze Nieveen, sinds ruim twee jaar als vrijwilligster werkzaam voor Humanitas, organiseert verschillende activiteiten met betrekking tot ondersteuning in het rouwverwerkingsproces. Ze gaat gevoelsmatig te werk: "Je moet mensen in hun waarde laten. Belangrijk bij dit werk is: jezelf blijven, goed kunnen luisteren en vertrouwen winnen!"

de lieverdjes van KLIK

FOTO: GEMEENTELIJKE ARCHIEFDIENST ROTTERDAM

Rotterdamse weesmeisjes aan de was (1901)

Kindertehuizen in terugblik

Dankbaarheid. Dat is wat er van een weesje verwacht werd. De Arnhemse overzichtstentoonstelling over de kindzorg in Nederlandse tehuizen toont dan ook heel wat oude schilderijen vol wezen die glunderend opkijken naar hun goed geklede weldoeners. De foto's uit later tijden tonen waarschijnlijk een realistischer beeld: stugge kinderen met precies dezelfde kleren kijken lusteloos de lens in.

Weezorg was één van de zeven werken der barmhartigheid en weinig was effectiever dan een weesje dat bad voor je zieleheil. Vandaar dat welgestelde christenen vanaf de Middeleeuwen particuliere weeshuizen stichtten, waar ouderloze kinderen die anders gedoemd waren over straat te zwerven brood en onderdak vonden. Vanaf de zestiende eeuw richtte ook de overheid burgerweeshuizen op. Het eerste weeshuis dat speciaal voor dat doel werd ontworpen stamt uit 1560 en staat in Culemborg. Het gebouw zette gelijk de toon: kale ruimtes voor de wezen, die met z'n tweeën of drieën in een kribbe sliepen, en een rijk geornamenteerde regentenkamer waar de weldoeners met elkaar konden 'netwerken'.

Het leven in het weeshuis was geen pretje. Hard werken, eenzijdig eten en weinig toekomstperspectief, hoewel de meest schrandere jongens soms een beroepsopleiding konden volgen. Tot diep in de negentiende eeuw was een wees geen eigen identiteit vergund. Persoonlijke versieringen of bijzondere kapsels waren verboden. Weeskinderen droegen een uniform van degelijke lakense stof, waaraan kenners konden zien uit welk weeshuis ze kwamen. Zo had je in Groningen de 'groene' en de 'rode' wezen. Hoewel de wezenkleding deze eeuw uit de gratie raakte, droegen de Harlingse wezen hun kostuum nog tot na de Tweede Wereldoorlog.

Naast tal van schilderijen, gebruiksvoorwerpen, vondelingenbriefjes en foto's is er op deze tentoonstelling ook een korte documentaire te zien waarop een oudere vrouw over haar opname in het Amster-

damse maagdenhuis vertelt: "Je gaat in bad, je haar gaat eraf. Je eigen kleren gaan in een vuilniszak. Dat is verleden tijd." Ze vergeleek het regime in het maagdenhuis met de militaire dienst. De kinderen werden op grootte opgesteld, strak in het gelid. Ze moesten gezamenlijk eten, gezamenlijk slapen en bidden, veel bidden. Het was gebruikelijk om de geslachten strikt te scheiden, waardoor deze vrouw haar broertjes uit het oog verloor.

Het laatste Nederlandse weeshuis werd in de jaren zestig gesloten. De mores van de tijd schreven een meer huiselijke benadering van de wezen voor. Bovendien nam het aantal jonge wezen af, waardoor de individuele benadering ook eenvoudiger te realiseren was.

De Arnhemse tentoonstelling geeft een levendige indruk van de weezorg door de eeuwen heen. Misschien was het beter geweest om de tentoonstelling daar ook toe te beperken. Nu probeert het museum ook een beeld te geven van de heropvoeding van boefjes. De reden is wel invoelbaar: verwaarloosde wezen raakten noodgedwongen al snel op het criminele pad. Niettemin detoneert die ene vage zaal die speciaal aan boefjes is gewijd - alleen al omdat die slechts de boefjesgeschiedenis van deze eeuw bestrijkt. Maar er valt genoeg te gruwelen en te peinzen op deze tentoonstelling. Want hoewel de neerbuigendheid waarmee de wezen zijn behandeld voor de kijker van nu stuitend is, doet zich de vraag voor wat het alternatief was. Dankzij die neerbuigendheid hadden de wezen tenminste te eten en een dak boven hun hoofd.

Marjan Slob

De tentoonstelling 'Wezen en Boefjes: kinderhuizen in terugblik' is nog tot en met 4 mei te zien in het Museum voor Moderne Kunst Arnhem, Utrechtseweg 87 in Arnhem. Geopend: dinsdag t/m zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur, op zon- en feestdagen van 11.00 tot 17.00 uur.

Sport? Onbekend...

Uitgenodigd voor een bespreking met de Culturele Sportbond vroegen wij ons in de aanloop naar die bijeenkomst af wat humanisten met sport hebben.

Eenmaal aan tafel ten huize van de Bond kregen we een korte beschrijving van de kijk van de Culturele Sportbond op het sportgebeuren en daar bleken toch wel ideeën te leven die aansluiting hebben op het humanistische gedachten-goed.

Zo gaat het in de gedachten van de bond bij sport in de eerste plaats om de mens zelf en zijn of haar plezier in de sport, en pas in de tweede plaats om het winnen. En dan het plezier van iedereen, ongeacht zijn afkomst, seksuele geaardheid, fysieke vermogens enz. Een bijeenkomst over de problemen van homoseksuelen die aan sport gaan doen en daar niet voor hun geaardheid kunnen uitkomen haalde de voorpagina's van de landelijke dagbladen! Op het programma staat ook een themabijeenkomst over geweld in de sport. Terug in mijn studeerkamer en mij voorbereidend op dit verhaal wilde ik eens nagaan wat in het humanisme over sport is gezegd in de loop der tijden. Tevergeefse moeite: beide naslagwerken in mijn boekenkast, (toch niet de minste: "Grondslagen van het humanisme" van Jaap van Praag, en "Humanisme, theorie en praktijk" onder redactie van Paul Cliteur en Douwe van Houten) hadden het woord sport niet in het trefwoordenregister staan, en ook bij woorden als lichaam, lichamelijkeheid geen woord over sport. Nog groter werd mijn verbazing toen ik in de constatering dat humanisten het begrip sport niet in hun denkwereld hebben opgenomen als iets waar je als humanist wat van vindt, bevestigd werd op de eerste bijeenkomst in de regio over onderwerpen voor het nieuw te schrijven Humanistisch Perspectief. De aanwezige humanisten werden in groepen ingedeeld en gevraagd op kaartjes willekeurig alle trefwoorden, onderwerpen enz. op te schrijven waarover het Perspectief iets moet gaan zeggen naar hun mening. Resultaat was natuurlijk dat ongeveer alles waar je wat van hoort te vinden als weldenkend mens geopperd werd, alleen niet ..., u raadt het: sport. Gezondheid kwam volop aan de orde, gezond eten, gezond werken enz., maar nee, echt, sport ontbrak, behalve dat ene kaartje waar ik voorzichtig op had geschreven: normen en waarden in de SPORT.

Toch een nieuw idee voor het Perspectief?

Liesbeth Mulder

Evolutie en moraal

Op zondag 13 april houdt Jan van Hooff, hoogleraar fysiologie bij de faculteit Biologie in Utrecht, een lezing onder de titel 'Op zoek naar de evolutionaire grondslagen van de moraal'. Is de aanvaarding van een morele code een gevolg van het evolutionaire ver-

den van de mens of hangt de moraal per definitie samen met religie? Plaats: Theater De Koningsstal, Wilhelminastraat hoek Nieuwstraat, Wijk bij Duurstede. Aanvang: 15.00 uur. Meer informatie: 0343-431766 (Th. Schoemaker-de Caes).

Milieu

Op zondag 13 april geeft Michiel Korthals, milieufilosof aan de LU in Wageningen, zijn visie op hoe een mondige burger met het milieu en de milieucrisis zou kunnen omgaan. Dit mede naar aanleiding van zijn boek 'Duurzaamheid en democratie'. Plaats: De Schakel, Archimedesstraat 9 te Nijmegen, aanvang 14.00 uur, toegang gratis. Informatie: tel. 024-3441091/6421004.

Nationale Duurzaamheids Debatten

Van maandag 14 tot en met donderdag 17 april organiseert de NCDO (Nationale Commissie voor internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling) voor de vierde achtereenvolgende keer de Nationale Duurzaamheids Debatten 1997. Opnieuw kruisen vertegenwoordigers uit politiek, bedrijfsleven en het maatschappelijke veld de degens over duurzaamheidsthema's die hoog op de (internationale) agenda staan. Uniek hieraan zijn de politici in hun rol als ondervrager in plaats van ondervraagde. Op deze manier krijgen politici de kans om ideeën uit de samenleving te betrekken in hun beleidsvoornemens. Tien minuten lang ondervragen zij het panel van deskundigen. Op basis van de verkregen informatie leggen beide politici een verklaring af en zetten daarmee de toon van de daarop volgende discussie. Ook de zaal kan zich in de discussie mengen. Thema's zijn o.a. 'de technologische belofte', 'handel in vuile lucht' en 'slag om de schaarse ruimte'. De debatten worden gehouden in De Rode Hoed, Keizersgracht 102 in Amster-

dam. Per dag vinden er twee debatten van elk anderhalf uur plaats; steeds om 17.00 en om 20.00 uur. De prijs is f25,- per debat en f30,- per avond (twee debatten). Prijzen incl. het NCDO-jaarboek 'Houdbare economie'. Informatie en reservering tel. 020-5503576.

Door eenvoudig verbonden

Onder deze titel organiseert het Onderzoeksinstituut van de UvH op 18 april een symposium. Het is de officiële presentatie van de gelijknamige bundel met bijdragen van medewerkers van de UvH en van humanistische raadslieden over theorie en praktijk van het humanistisch geestelijk raadswerk. Plaats: Universiteit voor Humanistiek, Drift 6, Utrecht. Van 13.00-18.00 uur. Meer informatie: 030-2390143.

'Kunt u staan? Ik wil zitten!'

Op zondag 20 april houdt Raoul Wirtz, sociaal-filosof en werkzaam bij het Humanistisch Verbond, een lezing over de nieuwe moraal aan de hand van Taylor en Habermas. Plaats: Dienstencentrum Schapenkamp, hoek Groest tegenover Theater Gooiland in Hilversum. Aanvang: 10.30 uur. Toegang gratis. Meer informatie: 0294-234868 (Gordon Schaake).

Verleden creatief element voor vernieuwing

Op woensdag 23 april spreekt Henk Manschot, rector van de Universiteit voor Humanistiek, over 'Humanisme naar een nieuwe renaissance?'. Levert dé renaissance als inspiratiebron een nieuw en verfrissend humanisme op? Zijn de humor, ironie en relativering van humanisten in de

HV • NIEUWS

Renaissance nog steeds effectieve wapens tegen absolutisme en dogmatisme? Plaats: 't Brandpunt, Turfmarkt 58, Gouda. Aanvang: 20.00 uur. Meer informatie: 0348-401753 (Bert van der Zouw).

Levensloop in beeld

Op woensdag 23 april spreekt Hilde van Vlaanderen over dit onderwerp. Zij doet dit vanuit haar ervaringen in de ouderenzorg en als uitvaartbegeleidster en vanuit haar studie 'gerontologie'. Ze illustreert haar verhaal met lichtbeelden. Plaats: 'De Berkhof', Wallestraat 33, Winterswijk. Aanvang: 20.00 uur. Meer informatie: 0543-514988 (Janke Mekking).

Identiteit en openbaar onderwijs

Op donderdag 24 april spreekt onderwijs-socioloog Sjaak Braster over identiteit, grondslag en aanpak van het openbaar onderwijs. De openbare school is er voor iedereen en besteedt volgens de wet aandacht aan de normen en waarden in onze samenleving. Hoe gaat dat in de praktijk? Maakt het uit waar je je kind heenstuurt? Plaats: Grand-Café Sociëteit 'De Burcht', Burgsteeg, Leiden. Aanvang: 20.00 uur, toegang gratis. Meer informatie: 071-5171720 en 071-3611727.

Digitaal, mensentaal?

Op zondag 27 april houdt Wim Welling, actief kaderlid van de afdeling Gelderland-Zuid, een inleiding over de elektronische snelweg en z'n (toekomst)mogelijkheden aan de hand van een video van deskundige Eckhart Winsen. Na de inleiding hebben de deelnemers ruimschoots de gelegenheid om in discussie te

gaan over de relatie tussen de huidige vercomputerisering en de kwaliteit van het leven van de moderne mens. Plaats: Het Centrum, Kalksteeg 16, Arnhem. Aanvang: 14.00 uur, zaal open om 13.30 uur. Meer informatie: 026-3649378 (Wiep de Jong).

Levinas

Op dinsdag 22 april houdt filosoof Jan Key een inleiding in het denken van Emmanuel Levinas onder de titel 'Een beeld van een mens'. Plaats: Gemeenschapshuis 'De Koe', Ambachtenlaan 1, Breda. Aanvang: 20.00 uur. Meer informatie: 076-5211966 (Riek Kortland).

Humanisme-Feminisme

De werkgroep Humanisme-Feminisme heeft op 8 maart het rapport 'Je tijd of je leven' overhandigd aan Marian Verkerk, voorzitter van het Hoofdbestuur van het Humanistische Verbond. De discussie humanisme-feminisme wordt voortgezet in het Verbond. Belangstellenden kunnen het rapport opvragen bij het Landelijk Bureau in Amsterdam, tel. 020-5219000 (Gert van Dijk).

Verslag Hoorzitting 'Digitaal, mensentaal?'

Ruim tweehonderd belangstellenden waren op 25 januari getuige van de publieke hoorzitting in Zwolle over de maatschappelijke gevolgen van de informatiematschappij. Het HV en het Platform Wetenschap en Ethiek hebben samen een bulletin uitgegeven waarin uitgebreid verslag wordt gedaan van deze bijeenkomst. U kunt deze uitgave gratis in uw bezit krijgen door te bellen met publieksworlichting, tel. 020-5219090 (Astrid Kosterink).

Ledenbijeenkomst Humanistisch Perspectief

Momenteel is het HV druk bezig om haar visie op tal van maatschappelijke ontwikkelingen vast te leggen in een nieuw Humanistisch Perspectief. Dit nieuwe Perspectief omschrijft de inhoudelijke algemene lange-termijndoelen die het HV zich stelt en is thematisch opgebouwd. Om deze thema's vast te stellen zijn in maart drie regiobijeenkomsten gehouden waarop leden konden zeggen welke onderwerpen precies behandeld moeten worden. Het hoofdbestuur buigt zich nu over de vaststelling van de aangedragen thema's. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat als vervolg hierop in september drie bijeenkomsten zouden komen over de precieze inhoud van het nieuwe Perspectief. Aangezien er echter ook drie bijeenkomsten ter voorbereiding op de ALV georganiseerd worden en september daardoor overvol dreigde te raken, heeft het hoofdbestuur besloten de oorspronkelijk geplande bijeenkomsten op 10 september (Amsterdam), 11 september

(Zwolle) en 16 september (Den Bosch) te wijden aan de voorbereiding van de ALV, en één aparte bijeenkomst te wijden aan de inhoud van het Humanistisch Perspectief. Als datum voor deze dag is zaterdag 31 mei gepland. Op dit moment is de exacte lokatie nog niet bekend, wel is zeker dat de bijeenkomst overdag en in Amersfoort of Utrecht zal worden gehouden.

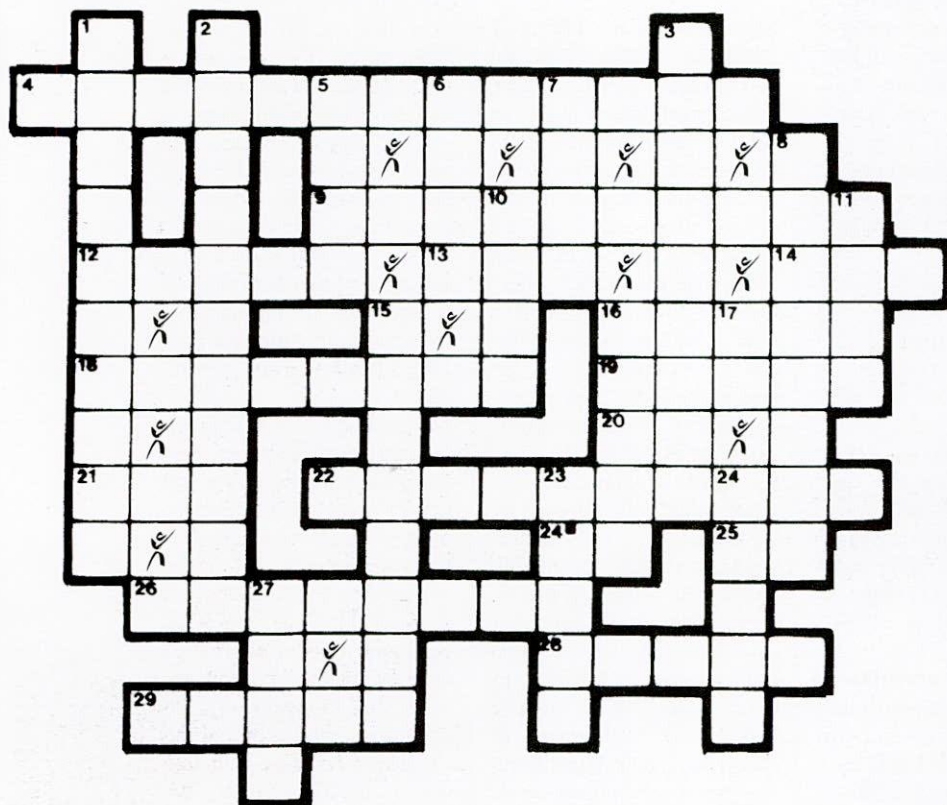
Deze bijeenkomst wordt belangrijk, aangezien gepraat gaat worden over wat het HV de komende jaren over diverse maatschappelijke onderwerpen te zeggen zal hebben. Als u dus vindt dat het HV zich eindelijk eens zou moeten uitspreken over bijvoorbeeld gezinspolitiek, het klonen van schapen, zorgverlof, criminaliteit of drugs, zet deze dag dan vooral in uw agenda. We zullen er een bruisende dag van maken, met veel gelegenheid tot discussie en het uitwisselen van gedachten. In het meummer van de Humanist leest u er meer over.

Humanistische zomerschool, het begin van een traditie?

Vakantie vieren en jezelf ontwikkelen? Deze zomer start het HV met de 'Zomerschool'. Een unieke gelegenheid om vakantie te combineren met ontplooiing en interessante contacten. In een aangename omgeving vlakbij het strand en in de buurt van enkele Vlaamse steden zoals Brugge, Gent en Antwerpen wordt een ontspannen mix gemaakt van boeiende onderwerpen en uitdagende activiteiten. Goede hotelaccommodatie en volledige verzorging; deskundige begeleiding en inleiders uit de humanistische beweging. In hotel De Elderschans in Aardenburg (Zeeuws-Vlaanderen) zijn een drietal zomerschool-activiteiten: 'Filosofie, hier en nu' 17 t/m 21 juli, 'Een andere werkelijkheid met creativiteit' 28 juli t/m 1 augustus; 'Humanistische opvoeding: Bloeien of snoeien?' 4 t/m 8 augustus. De deelnemerskosten liggen tussen de f275,- en f500,-, afhankelijk van inkomen. Voor kinderen geldt een gereduceerde prijs. Belangstelling? Bel voor een uitgebreide folder: Humanistisch Verbond 020-5219000 (Dini Boer).

CRYPTOGRAM

Evert Wassenaar

Horizontaal

- 4 Kanonnenvlees. (13)
- 9 Kleine crimineel. (10)
- 12 Om dit aan te pakken heb je handschoenen nodig. (5)
- 13 Voor zo'n speculatie moet je een neus hebben. (3)
- 14 Bijna niks zo'n groet. (3)
- 16 In de Middeleeuwen was men gelukkig met stenen gooien. (5)
- 18 Is een dolgedraaide deurwaarder. (8)
- 19 Verlengde kamer. (5)
- 20 Kortom: Zuid-Afrika (zie aldaar). (2)
- 21 Toppunt. (3)
- 22 Doet de veerman graag, de zetter niet. (10)
- 24a Is onder meer voorbij. (2)
- 25 Gewild voorzetsel. (2)
- 26 Stuurloos en bewogen. (8)
- 28 U hebt die dubbel. (5)
- 29 Maandagkleur. (5)

Verticaal

- 1 Is een vriendelijke taxichauffeur. (10)
- 2 Middelpunt van de party. (11)
- 3 Dier met portemonnee. (9)
- 5 De beste is de man zelf. (4)
- 6 Leuk, maar niet meer. (4)
- 7 Opscheppers schieten ermee. (4)
- 8 Heen en weer gaande stukken schrijfgerei. (8)
- 10 Spreekt namens anderen. (4)
- 11 De fitter is niet meer geheel de uwe, maar wel trots. (4)
- 15 Zeemeermin. (8)
- 16 Keerwerktuig. (5)
- 17 Gewichtig teken. (2)
- 23 Worden aan de dijk gezet. (5)
- 24 Krijgt de snelste, sterkste of handigste. (5)
- 27 Meermansploeg. (4)

Oplossing cryptogram maartnummer

Horizontaal

5 kwartiermeester, 8 waskracht, 9 vrijdom, 10 toeslag, 12 kelderwinden, 13 klaveren, 14 rechte, 16 bedoening, 18 bestuur, 19 wilgen, 21 rede, 22 Jordaan.

Verticaal

1 zwaartekracht, 2 prikkellektuur, 3 gescharrel, 4 gehoor, 6 mot, 7 schijnbeweging, 9 v.v., 11 visvrouw, 14 roest, 15 agenda, 17 eind, 20 loop.

Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond, 52-ste jaargang nr.4, april 1997.

Redactieadres

Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.
Tel.: 020 - 5219000.
e-mail: hv@euronet.nl

Redactie-secretariaat:

Saskia van Loenen

Kantooradres:

Sarphatikade 13, Amsterdam.
Fax: 020 - 5219080

Algemene informatie:

020 - 5219000

Redactie:

Marjan Slob (hfdred.)
Mirre Bots

Vormgeving:

Studio Brouwer

Medewerkers dit nummer o.a.:

Erdal Balci, Tanny Dobbelaar, Frieda van Dreven, Niels de Hoog, Roelie Koning, Peter van der Meer, René Nauta, Chris Pennarts, Bert Spiertz, Evert Wassenaar.

Redactiecommissie:

Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal
Peter van Agteren

Prepress/Lithografie/Druk:

Brouwer Utrecht B.V.

Foto omslag:

Chris Pennarts

Internet:

De Humanist wordt op Internet aangekondigd op de HV-Homepage: <http://www.omroep.nl/hos/hv>

Teletekst:

De Humanist staat regelmatig aangekondigd op teletekst 325

Gesproken Humanist

De Humanist wordt ook ingesproken op cassette. Een jaarabonnement kost f 30,-. Aan te vragen bij: Centrum voor gesproken lectuur, Tel. 0486-486486

Advertentie-exploitatie:

Insight Media
Pieter Goenee
Postbus 509 - 1250 AM Laren
Tel. 035-5395222 - Fax 035-5311164.

De tarieven van januari 1996 zijn van kracht. Informatiefolder is op aanvraag verkrijgbaar.

De Humanist wordt gedrukt op licht-houdend mc papier, chloorvrij.

Maak kennis met het Humanistisch Verbond

Vrijheid, rechtvaardigheid en respect voor menselijke waardigheid. Het Humanistisch Verbond draagt deze waarden uit door zich sterk te maken voor het recht op zelfbeschikking, voor gelijke behandeling, voor mensenrechten. Door het bevorderen van maatschappelijke discussies over medische ethiek, de vluchtelingenproblematiek en het consumptievraagstuk. Maar ook door bijvoorbeeld in ziekenhuizen en gevangenissen geestelijke verzorging te bieden.

Pasklare antwoorden heeft het Humanistisch Verbond niet, wel een inspirerende visie en kritische vragen. Hieronder drie mogelijkheden om kennis te maken met het Humanistisch Verbond.

Abonnee op de Humanist

Een jaarabonnement kost u slechts f 47,50. Hiervoor ontvangt u negen nummers per jaar, waaronder een dubbeldik themanummer (december/januari). Wilt u eerst kennismaken met de Humanist, dan is een proefabonnement ook mogelijk (3 nummers voor f 10,-). Voor een abonnement in het buitenland betaalt u f 75,- per jaar.

Donateur van het Humanistisch Verbond

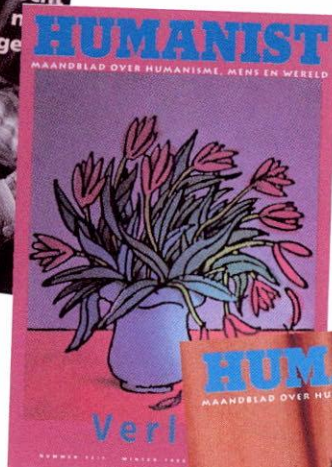
U bent al donateur van het Humanistisch Verbond voor f 35,- per jaar. Uw financiële bijdrage is van groot belang nu de overheid elk jaar minder subsidie verstrekt en andere inkomsten niet meer groeien. Als donateur ontvangt u tenminste twee keer per jaar informatie, waarbij één keer een nummer van de Humanist.

Lid van het Humanistisch Verbond

Met ingang van 1 januari 1996 bedraagt de minimumcontributie f 95,-; een hogere bijdrage is natuurlijk welkom! Leden met een minimum-inkomen betalen f 55,-. Jongeren tot 27 jaar betalen slechts f 40,- per jaar. Bij het lidmaatschap van het Humanistisch Verbond is de Humanist inbegrepen. Per lid kan één persoon op hetzelfde adres kiezen voor een gratis medelidmaatschap (zonder Humanist). Als u eerst meer informatie wilt, kan dat natuurlijk ook.

Wij hopen u als abonnee, donateur of lid te mogen begroeten!

Verras iemand met een cadeauabonnement op de Humanist!

Kent u iemand die de Humanist graag zou willen lezen? En wilt u hem of haar een jaarabonnement van f 47,50 schenken? Vraag dan snel de kaart aan waarmee u familie, vriend(in), kennis of buur kunt opgeven. Op de kaart is ook ruimte voor een persoonlijke wens of boodschap aan de ontvanger van het cadeau. Eén telefoontje naar het Humanistisch Verbond is genoeg: 020-5219000.

De Humanist: een blad dat prikkelt tot nadenken en inspireert tot keuzes

Het volgende nummer verschijnt begin mei.
Kopij hiervoor moet voor 9 april binnen zijn bij de redactie.

Speciale aanbieding

drie themanummers voor f 15,-

De dubbeldikke themanummers van de Humanist zijn nog altijd zeer geliefd bij de lezers. Veel mensen bestellen extra exemplaren omdat ze hun eigen exemplaar hebben uitgeleend - en nooit meer teruggekregen - of als cadeau hebben weggegeven. Zolang de voorraad strekt hebben we voor u drie speciale themanummers in de aanbieding:

"Hoe gaat het met je? Ja, druk." Het zomernummer van 1996 staat helemaal in het teken van de tijd. Ruim 60 pagina's over de dwingende tijd van kalenders, klokken, roosters, agenda's en deadlines.

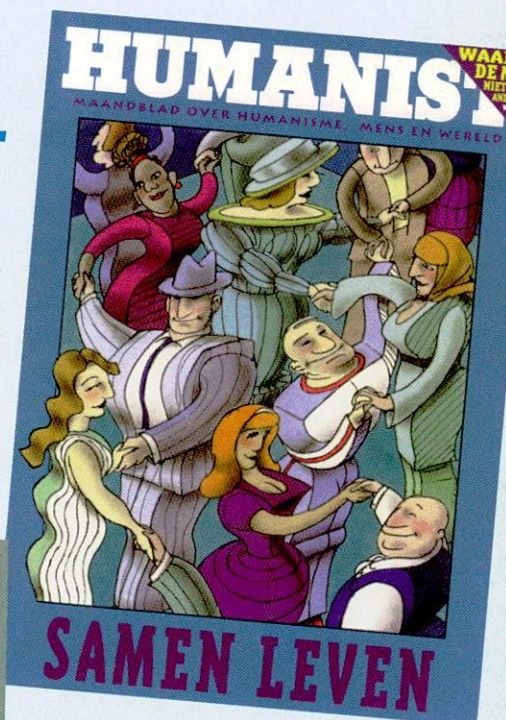
De een komt altijd tijd tekort, de ander heeft tijd over. Hoe ervaar je de tijd als je moet wachten op je vrijheid in de bajes?

Hoe geduldig ben je nog als je dagen moet wachten aan de Poolse grens? En de beleving van tijd in verschillende culturen: op tijd komen voor een afspraak op Curaçao? "Ach man, doe niet zo makamba, doe niet zo Nederlands".

HUMANIST
MAANDEBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

Speciaal vakantienummer

Tijd van de geboorte tot de dood
De menselijke geest en de tijd
Culturele verschillen in tijd
Modern leven: slaven van de tijd

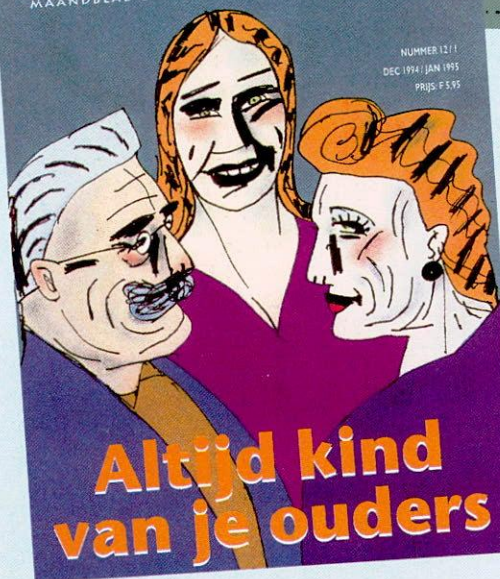

In dit speciale jubileumnummer van 1995 alles over hoe mensen met elkaar samen leven. De individualisering lijkt te ver doorgeschoten. Steeds meer mensen zijn dan ook op zoek naar meer broederschap, naar een nieuw soort samen leven. Met voldoende ruimte voor het individuele in de mens. Is het moeilijk om die balans te vinden? 100 Pagina's over (in)tolerantie, saamhorigheid, vooroordelen, opvoeden en vriendschap. Lees hoe blank en zwart leren samenwerken in de theatergroep Nultwintig. Hoe autochtonen en nieuwkomers in de Betuwe met elkaar omgaan. En hoe leer je kinderen eigenlijk 'samen leven'? Met als uitsmijter een speciaal jubileumkatern over het werk van Humanitas en het Humanistisch Verbond.

HUMANIST
MAANDEBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

Zee van Tijd

NUMMER 121
DEC 1994 / JAN 1995
PRIJS f 5,95

Altijd kind van je ouders. Daarover gaat het winternummer van 1994. Het is een onderwerp dat iedereen aanspreekt. Geen wonder, want kind van je ouders blijf je, ook wanneer je al lang volwassen en zelfstandig bent. Zelfs als je ouders dood zijn. De band is vaak onzichtbaar en onbewust, maar onverbreekbaar. Hoe ga je om met de positieve en negatieve dingen die je hebt meegekregen? Waarvan wil je je bevrijden en wat geef je zelf weer door aan je kinderen? En hoe ga je om met je ouders als ze oud zijn; als de rollen worden omgedraaid? In dit nummer alles over de ruzies, de eisen, de ergernis, maar ook over de vreugde, de inspiratie en de verbondenheid.

Zo bestelt u:

Maak f 15,- (inclusief portokosten) over op giro 58 van het Humanistisch Verbond in Amsterdam onder vermelding van 9704hum. Let s.v.p. op het juiste adres op uw overschrijving!

Wilt u graag informatie over andere themanummers, bel dan het redactiesecretariaat: 020 - 5219000.